

RKP(b) LIETUVIŲ SEKCIJŲ CENTRO BIURO¹ IR LIETUVOS REIKALŲ KOMISARIATO LEIDYBINĖ VEIKLA 1917—1918 m.

V. STONIENĖ

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje carinei kariuomenei patyrus eilę pralaimėjimų ir traukiantis į Rusijos gilumą, iš Lietuvos buvo evakuotos ištisos įstaigos, mokyklos bei tūkstančiai gyventojų. Ši didžiulė Lietuvos pabėgėlių masė (apie 400 000 žmonių) daugiausia susispietė stambiuosiuose Rusijos miestuose — Petrograde, Maskvoje, Voroneže, Smolenske, Novgorode ir kt. Čia, Rusijos proletariato revoliucinių nuotaikų veikiamą, nemaža Lietuvos pabėgėlių dalis stojo į bendrą kovą prieš carizmą, už proletariato diktatūros sukūrimą. 1916—1917 m. didesniuosiuose lietuvių gyvenamuose rajonuose ėmė kurtis lietuvių bolševikų organizacijos, vadinamieji lietuvių rajonai prie RSDDP(b) organizacijų. 1917 m. rudenį lietuvių rajonai buvo reorganizuoti į lietuvių bolševikų sekcijas prie vietinių Rusijos bolševikų partijos organizacijų. Šioms sekcijoms vadovauti 1917 m. rugsėjo mėn. buvo išrinktas RSDDP(b) Laikinasis Lietuvių sekcijų Centro Biuras, kurį spalio 23(10 d.) patvirtino RSDDP(b) Centro Komitetas.

Po Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos pergalės tarybų valdžios sudėtyje veikė ir nacionaliniai tarybų valdžios organai — atskirų tautų komisariatai. 1917 m. gruodžio 8 d. buvo įkurtas Lietuvos reikalų komisariatas.

Lietuvių sekcijų Centro Biuras ir Lietuvos reikalų komisariatas, rūpindamiesi materialinėmis Lietuvos pabėgėlių gyvenimo sąlygomis, jų gražinimu į tėvynę, kartu dirbo didžiulį politinį ir kultūrinį darbą. Viena to darbo grandžių buvo lietuviškos bolševikinės spaudos leidimas. Ši Lietuvių sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato išleista spauda, vaidinusi didelį revoliucionizuojantį vaidmenį, šiandien yra reikšminga tiek Lietuvos komunistų partijos, tiek lietuviškos spaudos istorijai.

Iki šiol išspausdintuose darbuose to meto lietuviška bolševikinė spauda nušviesta arba epizodiškai, tarp kitų klausimų, pavyzdžiui, J. Aničo ir S. Noreikienės knygutėje „Lietuvos reikalų komisariato veikla 1917—1918 metais“ (V., 1959. 84 p.), arba plačiau išnagrinėta atskirų periodinių leidinių („Tiesos“, „Komunisto“ ir kt.) bei svarbesnių knygų istorija, jų reikšmė. Minėtini šiuo atžvilgiu R. Šarmaičio darbai periodinėje spaudoje, straipsnių rinkinys „Tiesa“ (V., 1948. 118 p.) ir kt.

¹ Nuo 1917 m. spalio 23 (10) d. iki 1918 m. kovo mėn. buvo vadinamas RSDDP(b) Lietuvių sekcijų Centro Biuru.

Siame darbe siekiama duoti bendrą Lietuvos sekčių Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidybinės veiklos vaizdą.

Lietuviškos bolševikinės spaudos pradžia Rusijoje siejasi su pirmųjų lietuviškųjų bolševikinių organizacijų įsikūrimu ir Petrogrado Lietuvių rajono prie RSDDP (b) suorganizavimu. 1916 m. lietuviai bolševikai ruošė rinkinį Lietuvos socialdemokratų partijos 20-sioms metinėms paminėti, planavo leisti periodinį leidinį (kuriam buvo parinktas pavadinimas „Tiesa“)², tačiau dėl lėšų stokos, o svarbiausia dėl žiaurių carinės cenzūros sąlygų visa tai liko neįgyvendinta: Padėtis pasikeitė po Vasario revoliucijos, kai bolševikų partija išėjo iš pogrindžio ir pradėjo legalų darbą. Šalia centrinio RSDDP (b) organo „Pravdos“ eilėje Rusijos vietų greit pradėjo eiti bolševikiniai laikraščiai, jų tarpe ir laikraštis „Tiesa“.

Pirmasis „Tiesos“ numeris pasirodė 1917 m. balandžio 12 d. (seno stiliumi — kovo 30 d.) Petrograde kaip RSDDP (b) Lietuvių rajono organas (nuo 1917 m. lapkričio 3 d. „Tiesa“ buvo leidžiama kaip Lietuvių sekčių Centro Biuro organas). Pradžioje laikraštis ėjo kas savaitę, 2 psl. dydžio, 3000 egzempliorių tiražu; jį redagavo Lietuvių rajono išrinkta redakcinė kolegija.

„Tiesa“ gimė aštrios ideologinės kovos tarp bolševikų ir įvairių lietuviškų buržuazinių bei smulkiaburžuazinių partijų metu, todėl nuo pat pirmojo numerio ji atsidūrė šios kovos sukūryje. Lietuviškieji oportunistai, žinodami apie liaudies masių simpatijas bolševikams ir siekdami įgyti darbo žmonių pasitikėjimą, skelbdavosi bolševikais ir net stengėsi pralsti į vadovaujancius bolševikų organizacijų postus, kad čia galėtų dirbti ardomąjį darbą ir nukreipti visą veiklą oportunistine linkme. Vienas tokių oportunistų — Vladas Požėla — buvo pralindęs į „Tiesos“ redakciją ir net išrinktas „Tiesos“ redaktoriumi. Organizuojamos „Tiesoje“ spausdinti medžiagos pobūdis, pastangos pritraukti laikraščio bendradarbiais ne bolševikų organizacijų narius rodo, kad V. Požėla turėjo tikslą ir bolševikinę „Tiesą“ paversti susitaikėliškos krypties organu. Tačiau tai jam nepavyko. Prieš šį nukrypimą pradėjo griežtą kovą Z. Angarietis (nuo antrojo „Tiesos“ numerio dalyvavęs laikraščio redkolegijoje), aktyvus „Tiesos“ bendradarbis poetas J. Janonis bei kiti bolševikai, kurie perdavė svarstyti „Tiesą“ Petrogrado Lietuvių rajono komitetui. Komitetas pasmerkė V. Požėlos politiką ir išrinko naują „Tiesos“ redakcinę kolegiją, be V. Požėlos³. „Tiesos“ redkolegija ypač sustiprėjo tada, kai nuo 1917 m. liepos 5 d. „Tiesos“ numerio (Nr. 11) svarbiausiu laikraščio redaktoriumi tapo iš emigracijos grįžęs V. Mickevičius-Kapsukas.

Po Spanų socialistinės revoliucijos pergalės, susidarius geresnėms materialinėms sąlygoms, atsižvelgiant į svarbios spausdintinos medžiagos gausumą, nuo 1917 m. gruodžio 11 d. (Nr. 32) „Tiesa“ pradėta leisti 2 kartus per savaitę 4 puslapių dydžio. Iš viso 1917 m. išėjo 37 „Tiesos“ numeriai. Tačiau nuo 1918 m. kovo mėn. dėl popieriaus trūkumo ryšium su prasidėjusiu pilietiniu karu „Tiesa“ vėl buvo leidžiama kaip savaitraštis. Nuo 1918 m. balandžio 18 d. (Nr. 22) „Tiesos“ leidimas buvo perkeltas į Maskvą, čia ji spausdinama 4000 egz. tiražu⁴. Iš viso 1918 m. išėjo 54 „Tiesos“ numeriai. „Tiesos“ leidimas Maskvoje buvo nutrauktas

² Zr. Kapsukas V. Rusijos lietuviai komunistai.—„Komunaras“, 1922, Nr. 4, p. 109—110.

³ Zr. Angarietis Z. Lietuviai bolševikai Rusijoje 1917 metais. Voronežas, 1918, p. 25.

⁴ Zr. Lietuvos KP CK Partarchyvas, f. 77, ap. 2, b. 3, l. 8.

1918 m. gruodžio 17 d., kai Lietuvoje prasidėjusi proletarinė revoliucija sudarė galimybes spaudos leidimą perkelti į Lietuvą.

Su 1917—1918 m. „Tiesa“ susijęs dar vieno lietuviško periodinio organo Rusijoje — „Socialdemokrato“ („Social-Demokrato“) likimas. Šis laikraštis ėjo Maskvoje.

Lietuvių socialdemokratų kuopelės Maskvoje buvo prisidėjęs prie bolševikų partijos, bet jų priešakyje stovėjo inteligentai, kurie dar nebuvo visiškai laisvi nuo smulkiaburžuazinių nacionalistinių nuotaikų ir oportunistų. Jų iniciatyva 1917 m. lapkričio 15 d. gimė „Socialdemokratas“ — Lietuvos socialdemokratų partijos Rusijoje veikiančių grupių suvienytosios organizacijos laikraštis. Šio socialdemokratų organo redakcinėje kolegijoje dalyvavo S. Matulaitis, J. Smolskis ir kt.

„Socialdemokrato“ idėjinė kryptis buvo nenuosekli, su rimtais nukrypimais nuo bolševizmo į oportunizmą. V. Kapsukas, Z. Angarietis ir kiti bolševikai kritikavo Maskvos socialdemokratų dalies oportunizmą, jų atsisraukimą nuo „Tiesos“. Ši kritika ir pati revoliucinės kovos vystymosi eiga padarė savo poveikį. 1918 m. balandžio 18 d. „Tiesos“ numeryje (Nr. 22) buvo paskelbta, kad „Tiesa“ ir „Socialdemokratas“ susijungia, kad sudaroma koalinė redakcinė kolegija (V. Kapsukas, S. Matulaitis, J. Smolskis ir kt.). Siame numeryje greta „Tiesos“ buvo paliktas ir „Socialdemokrato“ pavadinimas, o numerio turinys buvo bolševikinis, būdingas „Tiesai“ Vėlesniuose numeriuose „Socialdemokrato“ pavadinimas nebebuvo rašomas.

1917 metais lietuvių kalba buvo leidžiamas dar vienas bolševikinės krypties periodinis leidinys — Rygos „Vilnis“. Karo metu Rygoje buvo susitelkę nemaža lietuvių revoliucinių socialdemokratų, kurie dirbo tam tikrą agitacijos bei propagandos darbą. 1915 m. čia slaptai buvo išleisti 4 atsišaukimai lietuvių kalba ir 2 nelegalaus laikraštuko „Pirmyn“ numeriai. Lietuviai socialdemokratai turėjo 2 slaptas spaustuvėles ir 14 bibliotekėlių⁵. 1917 m. pavasarį, po Vasario revoliucijos, prie Latvijos socialdemokratijos buvo sudarytas Lietuvių rajonas ir Rygoje įkurtas revoliucinio propagandinio darbo centras „III Internacionalo klubas“ Rygoje Lietuvių rajonas atgaivino prieš karą ėjusį artimą bolševikams lietuvių darbininkų laikraštį „Vilni“ Pirmajame „Vilnies“ numeryje, išėjusiame 1917 m. birželio 19 d., buvo rašoma: „Platforma mūsų — tai revoliucinės socialdemokratijos tikslas, programa ir taktika. Po Rusijos socialdemokratų darbininkų partijos vėliava mes žengiame pirmyn sykiu su mūsų jaunesniąja, bet dabar ir stipresniąja petrapiliete „Tiesa“ “ Reikia manyti, kad „Vilnis“ būtų tapusi rimta „Tiesos“ pagalbininke, organizuojant Lietuvos darbo žmones revoliucinei kovai. Tačiau jai nebuvo lemta įgyvendinti savo planų: išėjus 4 numeriams, 1917 m. liepos 21 d. Laikinosios vyriausybės kazokai nusiaubė laikraščio redakciją, ir „Vilnis“ sustojo ėjusi.

Tuo būdu „Tiesa“ ir toliau liko vienintelis lietuviškos bolševikinės krypties organas, suvaidinęs nepaprastai svarbų vaidmenį, organizuojant Lietuvos liaudį revoliucinei kovai dėl Tarybų valdžios ir socializmo pergalės.

Nuo pat pirmųjų numerių „Tiesa“ stoji į kovą prieš Rusijos Laikinąją vyriausybę ir mobilizavo Lietuvos pabėgėlių mases į bendrą kovą su visos Rusijos proletariatu už socialistinės revoliucijos pergalę. Trečiasis „Tiesos“ numeris (1917 m. balandžio 22 d.) — ryškus tokio mobilizavimo pavyzdys. Siame numeryje buvo išspausdintas straipsnis „Lenino teziai“,

⁵ Zr. Kapsukas V Rusijos lietuviai komunistai.—,Koi 1922, Nr. 4, p. 109—110.

kuriame išdėstytos garsiosios „Balandžio tezės“, raginančios Rusijos darbininkus kovoti už socialistinę revoliuciją. Ši mintis keliama ir čia išspausdintame straipsnyje „Pas kareivius“, kuris yra V. Lenino kalbos Izmailovo pulko mitinge 1917 m. balandžio 10(23) d. atpasakojimas.

„Tiesos“ puslapiuose buvo populiarinami svarbiausi bolševikų partijos nutarimai, spausdinama partijos suvažiavimų bei pasitarimų medžiaga (pvz., 1917 m. rugsėjo 5 d. ir spalio 13 d. „Tiesoje“ išspausdinti RSDDP (b) VI suvažiavimo nutarimai ir rezoliucijos). Eilėje straipsnių „Tiesa“ demaskavo Laikinosios vyriausybės politiką, aiškino darbo žmonėms susidariusios politinės krizės priežastis (Z. Angariečio straipsnis „Buržuazija ir reakcija“, 1917.V.14; J. Janonio — „Koalicinės ministerijos klausimu“, 1917.V.23) ir mobilizavo juos į kovą už naują, socialistinę revoliuciją. Spalio 13 d. „Tiesos“ vedamasis „Visa valdžia Taryboms“ jau tiesiogiai kvietė į šią kovą: „Prie darbo, draugai! Tarybų suvažiavimas artinasi... Svarbios dienos ne už kalnų. Nauja revoliucijos banga jau atejo...“

Su džiaugsmu „Tiesa“ sutiko Spalio revoliucijos pergalę, tačiau ji kartu įspėjo darbo žmones, kad kova nebaigta, kad šią pergalę dar reikia įtvirtinti, kad „kovai su darbininkų, kareivių ir valstiečių Tarybomis kapitalistai ir dvarininkai mobilizuos visas savo jėgas...“⁶

Siekdama suburti Lietuvos pabėgėlius apie Tarybų valdžią, „Tiesa“ supažindindavo juos su proletariato kovos istorija, nušviesdavo Rusijos revoliucijos esmę, aiškindavo, ką duos ši valdžia darbo žmonėms, spausdindavo oficialius Tarybinės vyriausybės nutarimus (pvz., „Tiesoje“ buvo išspausdinti taikos, žemės dekretai, Rusijos tautų teisių deklaracija ir kiti svarbūs dokumentai).

Prasidėjus pilietiniam karui ir Tarybų Rusijai atsidūrus pavojuje, „Tiesa“ savo straipsniuose kvietė visus darbo žmones į kovą prieš vidaus kontrrevoliuciją ir užsienio interventus Spalio iškovojimams ginti (str. „Prie ginklo“, 1918.II.2; „Visi revoliucijos ginti!“ ir „Sunki valanda“, 1918.III.2).

Zengdama koja į koja su Rusijos komunistų partija, „Tiesa“ nenuilstamai kovojo prieš Lietuvos buržuaziją, kuri stengėsi atitraukti Lietuvos pabėgėlių mases nuo bendros kovos su Rusijos proletariatu ir pajungti jas savo nacionalistiniams interesams (V. Kapsuko straipsniai: „Saugokitės tokių „socialistų““, 1917.VII.16; „Lietuvos social-patriotai“, 1918.V.18, VI.1, VI.8 ir kt.).

„Tiesa“ savo puslapiuose nušviesdavo lietuvių pabėgėlių masėms tikrąją padėtį Lietuvoje (tam tikslui laikraštis turėjo atskirą skyrių), demaskuodavo Lietuvos buržuazijos darbus, atkuriant vadinamąją Lietuvos nepriklausomybę (V. Kapsuko straipsniai: „Kokia ta „nepriklausomybė““, 1918.IV.25; „Santąžas dėl „nepriklausomos Lietuvos““, 1917.XI.3—12), ir aiškino, kad tikroji Lietuvos nepriklausomybė galima, tik išvijos okupantus ir izoliavus buržuaziją (V. Kapsuko str. „Mūsų draugų uždaviniai Lietuvoj“ 1918.VII.27; Z. Angariečio (?) — „Vokietijos revoliucija ir lietuviai darbininkai“, 1918.XI.23). Laikraštis užtikrintai skelbė, kad liaudis greit nuvers „visas tas uzurpatorių Tarybas su jų Voldemarais, Smetonomis ir kitais kontrrevoliucionieriais, o jų vietoj pastatys Darbininkų Atstovų Tarybas“⁷.

Didelį darbą „Tiesa“ atliko, populiarindama pirmojo proletarinio lietuvių poeto, aktyvaus partijos nario ir savo bendradarbio Juliaus Janonio eilėraščius. Jau pirmajame laikraščio numeryje buvo išspausdintas jo

⁶ „Tiesa“, 1917, spalio 29 d.

⁷ Kapsukas V. Revoliucija ir Lietuvos Taryba.—„Tiesa“. 1918 m. lapkr 16.

eilėraštis „Neverkit pas kapą“, vėlesniuose numeriuose — „Ar tu matei?“, „Darbininkui“, „Kumečio daina“ ir kt.

„Tiesa“ 1918 m. gegužės 25 d. ir birželio 1 d. numeriuose plačiai paminėjo J. Janonio mirties metines, išskeldama poeto ir jo kūrybos reikšmę revoliucinėje kovoje.

Be J. Janonio, „Tiesa“ buvo tribūna ir kitiems lietuvių proletariniams poetams — J. Sepečiu, V. Rekašiu, A. Regračiui ir kt.

Nemažai Lietuvos vyrų (apie 64 000) tarnavo Rusijos kariuomenėje. Lietuvos buržuazija ir juos, kaip ir pabėgėlių mases, stengėsi patraukti į savo įtaką. Aktyviai šia kryptimi dirbo Lietuvių karininkų sąjunga bei jos leidžiamas laikraštis „Laisvės žodis“.

Spalio revoliucijos pergalė ir taikinga Tarybinės vyriausybės politika atvėrė naujo gyvenimo perspektyvas ir šiems kareivių milinėjams aprengtiems darbininkams ir valstiečiams. Lietuvių sekcijų Centro Biuras, Lietuvos reikalų komisariatams dirbo didelį politinį aiškinamąjį darbą kareivių tarpe, todėl pagrindinė lietuvių kareivių dalis nususuko nuo buržuazijos ir rėmė bolševikų partijos politiką. Tai aiškiai rodo lietuvių kareivių II suvažiavimo, vykusio 1918 m. sausio mėn., medžiaga⁸. Šiame suvažiavime buvo priimtas nutarimas uždaryti reakcingą Lietuvių karininkų sąjungos organą „Laisvės žodį“ ir jo vietoje leisti kareiviams skirtą laikraštį. Vykdydama šį nutarimą, Lietuvių kareivių atstovų Centro Taryba, išrinkta lietuvių kareivių II suvažiavime, 1918 m. vasario 16 d. Petrograde išleido pirmąjį savitraščio „Kareivis socialistas“ („Kareivis-socialistas“) numerį.

„Kareivio socialisto“ uždaviniai aiškiausiai buvo nušviesti redakciniame pirmojo numerio straipsnyje: „Jo pagelba stengsimės skleisti lietuvių kareivių tarpe gryną socialistinį susipratimą, kurio pamatą bus dedama klasių kovos principai.

„Kareivis socialistas“ padės mūsų draugams organizuotis į raudonąją socialistų armiją, jįsai bus jų eilėse kovojant už naują socializmo tvarką...“

„Kareivio socialisto“ puslapiuose buvo nušviečiama vidaus ir tarpautinė padėtis, aiškinama Spalio revoliucijos pergalės reikšmė Rusijos proletariato ir viso pasaulio darbo žmonių gyvenime (str. „Rusijos ateitis“, III.2; „Rusijos revoliucija ir Europos reakcija“, II.23; ir kt.), kareiviai kviečiami stoti į Raudonąją Armiją Spalio revoliucijos iškovojimui ginti („Ginkim Tarybų Respubliką“, III.2).

Nemaža vietos laikraštyje buvo skiriama buržuaziniams nacionalistams demaskuoti (str. „Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė“, II.16; „Ar yra tarp lietuvių klasinis skirtumas“, II.23; ir kt.) bei padėčiai Lietuvoje nušviesti (laikraštyje buvo specialus skyrelis „Žinios iš Lietuvos“).

Laikraštyje gausu korespondencijų, atspindinčių lietuvių kareivių gyvenimą XII armijoje, III Kaukazo korpuse ir kt.

Iš viso 1918 m. pasirodė 3 „Kareivio socialisto“ numeriai (paskutinis — 1918 m. kovo 2 d.). Vėliau, pradėjus leisti „Komunistą“, „Kareivis socialistas“ daugiau nebebuvo leidžiamas, o lietuvių kareivių gyvenimui nušviesti nutarta daugiau vietos skirti „Tiesoje“, kur dar 1917 m. gruodžio mėn. buvo įvestas specialus skyrius kareiviams.

1918 m. Tarybų Rusijoje pradėjo savo kelią ir svarbiausias Lietuvos Komunistų partijos teorinis žurnalas „Komunistas“. Pirmasis jo numeris (12 p.) išėjo 1918 m. balandžio 6 d. Voroneže, kaip savaitinis Rusijos

⁸ Plačiau šiuo klausimu žr. Aničas J. ir Noreikienė S. Lietuvos reikalų komisariato veikla 1917—1918 metais. V., 1959, p. 43—70.

komunistų partijos Lietuvos sekcijų Centro Biuro organas. Jį redagavo Z. Angarietis. Iš viso 1918 m. Voroneže buvo išleisti 32 „Komunisto“ numeriai (paskutinis 1918 m. spalio 31 d.).

Vieną svarbiausių vietų „Komunisto“, kaip teorinio žurnalo, skiltyse buvo skiriama idėjiniam darbo žmonių auklėjimui, jų supažindinimui su marksizmo-leninizmo pagrindais, revoliucinio judėjimo vadų veikalu populiariu. Jo puslapiuose buvo išspausdinti V. Lenino — „Apie badą“ (laiškas Piterio darbininkams) (Nr. 12—13), „Pranašingi žodžiai“ (Nr. 18—19), „Laiškas Amerikos darbininkams“ (Nr. 28/29—31/32) ir kt. Plačiai paminėjo „Komunistas“ K. Markso 100-sias gimimo metines, pateikęs eilę straipsnių apie marksizmo teorijos pagrindėjo gyvenimą, veiklą, jo kūrybą. Iš tokių straipsnių minėtini Z. Angariečio str. „Karolius Marksas“ (Nr. 8); vedamieji „Marksas ir internacionalas“ (Nr. 10—11), „Karolius Marksas ir moterų klausimas“ (Nr. 13) ir kt.

Gyvai atsiliepdavo „Komunistas“ ir į visus dienos įvykius, demaskuodavo buržuazinius nacionalistus (Z. Angarietis — „Marksistai ir social-patriotai“, Nr. 5; „Revoliuciniai liaudininkai“, Nr. 15), atskleidavo reakcinių religijos ir dvasininkijos esmę („Dvasiškija ir kontrrevoliucija“, Nr. 18; „Bažnyčia ir darbininkų reikalai“, Nr. 13; „Tikyba ir darbininkų klasė“, Nr. 20). Plačiai jo skiltyse buvo nušviečiama naujo, socialistinio gyvenimo statyba Tarybų Rusijoje, nacionalinė Tarybinės vyriausybės ir Komunistų partijos politika (V. Karpinskio straipsniai „Mūsų konstitucija“, Nr. 20—21; „Tautinis klausimas Rusijoje“, Nr. 9—11; ir kt.).

Daug vietos žurnale buvo skiriama žinioms iš Lietuvos aptarti, revoliucinio judėjimo klausimams spręsti (vedamasis „Darbas Lietuvoje“, Nr. 8; Z. Angariečio „Komunistai Lietuvoje“, Nr. 12 ir kt.). Didelį „Komunisto“ leidėjų dėmesį Lietuvos ateities temai rodo ir dviejuose žurnalo numeriuose (Nr. 18 ir 19) specialių priedų, skirtų šiai temai, suorganizavimas.

Svarbiausiose Lietuvos sekcijų Centro Biuro organuose „Tiesoje“ ir „Komuniste“ plačiai buvo atspindima ir Lietuvos reikalų komisariato veikla, juos leidžiant, aktyviai bendradarbiauo to komisariato bendradarbiai (V. Kapsukas, Z. Angarietis, J. Opanskis ir kt.). Tačiau, plečiantis komisariato veiklai, iškilo reikalas turėti specialų komisariato organą. Toks organas ir buvo nuo 1918 m. liepos 2 d. neperiodiškai pradėtos leisti laikraščio formos „Lietuvos reikalų komisariato žinios“. Iš viso išėjo 5 šio leidinio numeriai (paskutinis, 4—5 numeris, pasirodė 1918 m. rugpjūčio 15 d.).

„Lietuvos reikalų komisariato žinios“ turėjo 2 skyrius: 1) oficialų ir 2) neoficialų. Pirmame skyriuje buvo skelbiami dokumentai apie Lietuvos reikalų komisariato įkūrimą, pateikiami jo skyriai, išvardijami bendradarbiai, spausdinami dekretai ir nutarimai.

Neoficialiame skyriuje buvo spausdinama medžiaga apie Lietuvos reikalų komisariato ir jo skyrių darbą, apie švietimo padėtį ir reformas lietuviškose pabėgėlių mokyklose, apie leidybinę komisariato veiklą, taip pat rekomenduojamų knygų sąrašai ir kt. Paminėtina „Lietuvos reikalų komisariato žiniose“ išspausdinta įdomi medžiaga, atspindinti revoliucinį judėjimą Lietuvoje — ištraukos iš žandarų archyvų. 1918 m. komisariatas ją išleido ir atskiromis knygutėmis.

Tuo būdu, 1917—1918 m. Rusijoje pradėjo savo kelią keletas lietuviškų bolševikinių periodinių leidinių, jų tarpe tokie, kaip „Tiesa“ ir „Komunistas“. Jų kelias nuo pat pirmųjų numerių neatsiejamai buvo susijęs su Lietuvos darbo žmonių revoliucine išsivadavimo kova, su kova dėl Tarybų valdžios.

Salia periodinės spaudos Lietuvių sekcijų Centro Biuras ir Lietuvos reikalų komisariatas 1917—1918 m. daug nuveikė ir knygų bei brošiūrų leidimo srityje.

Bolševikinės literatūros vaidmuo darbo žmonių politiniame-idėjiniame auklėjime ne kartą buvo keliamas periodinėje spaudoje, lietuvių bolševikų pasitarimuose. Pavyzdžiui, 1917 m. liepos 8 d. RSDDP(b) Petrogrado Lietuvių rajono komitetas buvo sukviėtes lietuvių socialdemokratų pasitarimą, kuriame buvo svarstomas ir toks klausimas: „Partijos raštai lietuvių k.: a) laikraštis, b) knygų leidimas“⁹. Tačiau iki 1917 m. antrosios pusės knygų leidimo darbas dėl materialinės-techninės bazės nebuvimo ir lėšų stokos nebuvo pradėtas.

Jei Rusijoje gyvenanti Lietuvos buržuazija savo reakcingai spaudai leisti naudodavo caro vyriausybės, o vėliau ir Laikinosios vyriausybės karo pabėgėliams skiriamas lėšas, tai bolševikinė spauda galėjo egzistuoti tik pačių darbininkų išlaikoma. RSDDP(b) Lietuvių rajono, vėliau Centro Biuro nariai ne kartą per „Tiesą“ kreipėsi į Lietuvos darbo žmones, prašydami padėti spaudos leidėjams „aukomis, prenumerata, platiniu“¹⁰. Tokie kreipimaisi rado gilų atgarsį Lietuvos pabėgėlių ir net kitų tautų darbo žmonių tarpe. Į „Tiesos“ fondą nuolat plaukė darbo žmonių aukos spaudai leisti, diena iš dienos daugėjo „Tiesos“ platintojų ir prenumeratorių. Tai rodė didėjančią Lietuvos pabėgėlių masių sąmoningumą ir jų pritarimą bolševikų partijos politikai, laikraščio skelbiamoms idėjoms.

Leidybinį darbą plėsti trukdė tai, kad nebuvo savos spaustuvės. Lietuviai bolševikai galėjo spausdinti savo darbus RSDDP(b) CK spaustuvėje, tačiau ji neturėjo lotyniško šrifto; jo ieškojimas ir skolinimasis užimdavo daug laiko. Lietuviai bolševikai naudodavosi ir Latvijos socialdemokratų Rygos Lietuvių sekcijos¹¹ Petrogradą atvežta spaustuve¹⁰, tačiau ir joje nebuvo pakankamai šrifto, todėl spausdinimo darbas negalėjo būti normalus. Atsišaukimams ir net „Tiesai“ spausdinti lietuviai bolševikai naudojosi ir buržuazinės Draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti „Lietuvių spaustuve“¹¹. Ši spaustuvė turėjo ir rusišką šriftą. Po 1917 m. liepos mėn., Laikinajai vyriausybei nusiaubus bolševikines įstaigas ir uždarius „Pravdos“ laikraštį, Z. Angariečiui slapta susitarus su spaustuvės darbininkais, pavyko išspausdinti vieną RSDDP(b) atsišaukimą ne tik lietuvių, bet ir rusų kalba¹¹. Z. Angarietis vėliau rašė, kad „Tiesa“ ir kita literatūra ten buvo spausdinama „prieš administracijos valią, kuri vienu metu norėjo net išgrūsti mus iš savo spaustuvės. Bet oficialiai administracija neatsisakydavo spausdinti, kadangi bijojo rinkėjų, kurių dalis buvo mūsų pusėje“¹². Tačiau ir šia spaustuve naudotasi neilgai. 1917 m. rugsėjo mėn. buržuazinė „Lietuvių spaustuvė“ buvo perkelta į Voronežą ir „Tiesos“ spausdinimo klausimas lietuviams bolševikams vėl pasidarė labai opus. Dėl to kuriam laikui nutrūko net „Tiesos“ leidimas (1917 m. rugsėjo mėn. išėjo tik 2 numeriai), o 1917 m. rugsėjo 29 d. laikraščio numeryje nurodyta, kad „dėlei raižinių stokos šį kartą teišaina tik pusė numerio“¹².

Taigi, norint išplėsti lietuviškos bolševikinės spaudos darbą, visų pirma reikėjo įsigyti savą spaustuvę. Bet tam, kaip ir kitiems leidybinio darbo procesams, reikėjo didelių lėšų, kurių nebuvo galima surinkti vien

⁹ „Tiesa“, 1917, birž. 21.

¹⁰ „Tiesa“, 1917, rugs. 29.

¹¹ Зг. Ангаретис З. Как в типографии реакционеров печаталось большевистское воззвание.— «Пролетарская революция», 1923, № 5, с. 375—376.

¹² Ten pat.

iš darbo žmonių aukų. Išėitį bandyta rasti, organizuojant partinę bendrovę knygoms leisti¹³.

Tokia knygų leidimo bendrovė buvo organizuojama prie RSDDP (b) Lietuvių sekcijų Centro Biuro. Bendrovės tikslas — „1) Leist partijos raštus ir visokias knygas darbininkams reikalingas, 2) remt mūsų partijos laikraščius“¹⁴.

Pagal Petrogrado Lietuvių rajono komiteto parengtus bendrovės įstatus pilnateisiais bendrovės nariais galėjo būti tik partijos organizacijos (sekcijos, kuopos) arba atskiri komunistai. Nariais šelpėjais galėjo būti profesinių ir kitų darbininkų sąjungų ar draugijų nariai. Ši bendrovė buvo organizuojama ne pasipelnymo tikslais, bet kaip bendram revoliuciniam reikalui skiriama priemonė, nes, kaip pažymėta ir jos įstatuose, „bendrovės nariai jokio pelno iš įneštų pajų ir paskolų negauna, bet naudojasi teise gauti visus bendrovės išleistus raštus 25 proc. pigiau“¹⁵.

Apie praktinę šios bendrovės veiklą žinių nerasta. Manoma, kad iki Spalio revoliucijos ji buvo dar nesuorganizuota. Kadangi Tarybų valdžia suteikė darbininkiškai spaudai reikalingą materialinę paramą, tokioms bendrovės steigimo reikalas vėliau pasidarė neaktualus.

Nepaisant visų materialinių sunkumų, lietuviai bolševikai ne tik kad beveik reguliariai sugebėjo leisti „Tiesą“, bet dar iki Spalio revoliucijos pergalės pradėjo spausdinti aktualios, darbininkų politiniam švietimui skirtos literatūros knygucijų seriją „Darbininko knygynėlis“. 1917 m. buvo išleistos 3 šios serijos knygutės. Pirmąsias dvi išleido Petrogrado Lietuvių rajonas, o pradėdant trečiąją knygute, visos serijos leidėju tapo Lietuvių sekcijų Centro Biuras. Iš viso 1917—1918 m. pasirodė 16 „Darbininko knygynėlio“ serijos leidinių.

„Darbininko knygynėlio“ seriją sudaro nedidelės apimties mažo formato brošiūros, daugiausia visuomeninio-politinio pobūdžio originalioji ir verstinė literatūra, paprasta, lietuviškai suprantama kalba aiškinanti klasių kovos esmę, demaskuojanti buržuaziją, supažindinanti darbo žmones su revoliucinio judėjimo istorija, bolševikų partijos programa. Visų šių knygucijų tematika, paskirtis, jų sujungimas į vieną seriją rodo, kad „Darbininko knygynėlis“ iš pat pradžių buvo planuotas kaip plačiųjų liaudies masių politinio auklėjimo priemonė.

Buvo siekiama, kad kiekvienas „Darbininko knygynėlio“ serijos leidinėlis būtų suprantamas net ir menko išsilavinimo skaitytojui. Ir tai vertė leidėjus ne tik rūpintis, kad originalios brošiūros būtų parašytos labai populiariai, bet ir sunkesnius vertimus perdirbti, pritaikyti masiniam skaitytojui. Tuo paaiškinamas ir V. Lenino straipsnio „Politinės partijos Rusijoje ir proletariato uždaviniai“ sutrumpintas atpasakojimas, pritaikant jį Lietuvos skaitytojams (sutrumpino ir pritaikė Z. Angarietis), ir išleidimas atskira knygute (pavadinimu „Mūsų partijos ir jų reikalavimai“, Nr. 2). Tai, kad serija buvo skiriama mažo išsilavinimo darbo žmonėms, rodo ir V. Libknechto knygutės „Vorai ir musės“ (Nr. 1) vertimo įjungimas į šią seriją, kur klasių tarpusavio santykiai piešiami alegoriniais vorų ir musių tarpusavio kovos vaizdais.

Originalieji šios serijos leidiniai taip pat buvo skiriami aktualiausiems einamojo momento klausimams aptarti.

Nemaža vietos serijoje skiriama Lietuvos revoliucinio judėjimo istorijai nušviesti, darbininkų klasės vaidmeniui revoliucinėje klasių kovoje išskelti. Iš šios temos leidinių pažymėtini V. Kapsuko „Trumpa Lietuvos socialdemokratų partijos istorija“ (Nr. 5), Z. Angariečio „Ko nori social-

¹³ Zr. Angarietis Z. Lietuviai bolševikai Rusijoje 1917 metais, p. 116.

¹⁴ „Tiesa“, 1917, spalio 13.

¹⁵ Ten pat.

demokratai bolševikai?“ (Nr. 9), „Nepriklausomybė ir Lietuvos darbininkai“ (Nr. 12), „Lietuvos bolševikai Rusijoje (1917 metais)“ (Nr. 16).

Buržuazijai ir jos lozungams demaskuoti skiriama J. Janonio knygutė „Tautininkai ir darbininkai“ (Nr. 3), Z. Angariečio „Nepriklausomybė ir Lietuvos darbininkai“ (Nr. 12). Pirmojoje jų J. Janonis demaskavo Lietuvos tautininkų veiklą bei politiką nacionaliniu klausimu ir kaip subrendęs marksistas aiškiai išdėstė lietuvių bolševikų pažiūras šiuo klausimu, nurodė darbininkų klases uždavinius. Gyvenimiškais pavyzdžiais atskleidęs buržuazijos ruošiamas pinkles darbo žmonėms pavergti, autorius pažymėjo, kad darbininkai turi sekti ir kelti aikštėn tautininkų (vis vien kaip jie nesivadintų: klerikalais, liberalais ar net demokratais) žodžius ir darbus. „Tautinė kultūra, tautinis menas, tautinė daila ir visi kiti panašūs gražūs obalsiai — tai ne kas kita, kaip tik figos lapelis pridengti negražiems buržuaziniams tikslams“¹⁶.

Į seriją įjungtas P. Lafargo knygutės „Buržuazijos patriotizmas“ (Nr. 8) vertimas rodė Lietuvos darbo žmonėms, kad Lietuvos buržuazija tai ne išimtis, kad panašius nacionalistinius šūkius skelbė ir Prancūzijos buržuazija, siekdama savo viešpatavimo. Trumpai nušvietęs klasių kovos istoriją Prancūzijoje, autorius daro išvadą, kad „kapitalistai-patriotai, kad ir kokios jie būtų tautos, eina išvien, išnaudodami darbininkus, ir juos šaudo, kada šie reikalauja padidint savo algas“¹⁷.

Tuo būdu, pateikus kitų šalių proletariato kovos pavyzdį, Lietuvos darbininkai buvo perspėjami, kad Lietuvos buržuazijos siekimai sukurti vieningą tautinę nepriklausomą Lietuvą tėra tik demagogija, kad „lietuvių darbininkai negali remti socialpatriotų ir kitų tautininkų politikos nepriklausomas Lietuvos klausime“¹⁸.

Aktyvų buržuazijos sąjungininko vaidmenį, išnaudojant darbininkus, temdant jų klasinę sąmonę ir tuo siekiant atitraukti juos nuo kovos prieš išnaudotojus, vaidino bažnyčia. Todėl labai svarbu buvo atskleisti darbo žmonėms šį reakcingą bažnyčios vaidmenį, nurodyti kunigų sandėrius su išnaudotojais. Tad „Darbininko knygnėlio“ serijoje buvo išleistos knygutės, demaskuojančios bažnyčios ir kunigų reakcingumą. Iš jų pažymėtinos V. Kapsuko „Kaip kunigai rūpinasi darbininkais“ (Nr. 13), „Kunigai ir caro valdžia“ (Nr. 12). Tarybinės vyriausybės politikai religijos klausimu nušviesti, priimtam bažnyčios atskyrimo nuo valstybės dekretui išaiškinti skiriama V. Kapsuko knygutė „Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės“ (Nr. 11), kurioje buvo išspausdintas ir pats bažnyčios atskyrimo nuo valstybės dekretas.

Greta čia nurodytos vyraujančios visuomeninės-politinės tematikos „Darbi inko knygnėlio“ serijoje buvo išspausdinta grožinių kūrinių. Visų pirma tai J. Janonio apysakaitės „Praeivis“ ir „Tautos šulas“, išleistos vienoje knygutėje (Nr. 14). Pažymėtina, kad šios serijos leidiniuose buvo išspausdinta ir keletas J. Janonio eilėraščių: „Ar tu matei?“ (išsp. Z. Angariečio knygutėje „Nepriklausomybė ir Lietuvos darbininkai“), „Bedarbis“ (išsp. J. Janonio knygutėje „Tautininkai ir darbininkai“), „Neverkit pas kapą narsiųjų draugų“ (išsp. V. Libknechto knygutėje „Vorai ir musės“).

Šalia šių ypač darbo žmonėms artimų J. Janonio eilių „Darbininko knygnėlio“ serijoje buvo populiarinamos ir revoliucinės dainos, kaip „Internacionalas“, „Marseljetė“, „Ant barikadų“, „Laidotuvių giesmė“ ir kt.

Be „Darbininko knygnėlio“ leidimo, Lietuvių sekcijų Centro Biuras lietuvių spaudos ir literatūros istorijoje pažymėtinas kaip pirmojo lietu-

¹⁶ Vaidilos Ainis. Tautininkai ir darbininkai. Petrapilis, 1917, p. 7.

¹⁷ Lafarg P. Buržuazijos patriotizmas. Petrapilis, 1918, p. 16.

¹⁸ Angarietis Z. Nepriklausomybė ir Lietuvos darbininkai. Petrapilis, 1918, p. 26.

vių proletarinio poeto J. Janonio poezijos rinkinio sudarytojas ir leidėjas. Pagerbdami J. Janonio atminimą, jo kovos draugai — Petrogrado bolševikai — rūpinosi kuo greičiau įgyvendinti paskutinį poeto norą — išleisti jo raštus. Dėl to jie kreipėsi per „Tiesą“ į Lietuvos pabėgėlius, prašydami visus, „kurie turi J. Janonio raštų (rašinių, kopijų arba jau išspausdintų darbų), atsiųsti juos „Tiesos“ redakcijon, kad greičiau galima būtų juos išleisti“¹⁹. 1917 m. rugsėjo mėn. rinkinys jau buvo suredaguotas ir 1918 m. pradžioje išėjo iš spaudos pavadinimu „Vaidilos Ainio (Juliaus Janonio) eilės“. Jame buvo surinkti ir išspausdinti 104 J. Janonio eilėraščiai ir 2 poemos. Rinktinė pradedama paskutiniu poeto sveikinimu ateinančiam gyvenimui — „Ave vita, moriturus te salutat!“ Paskubomis paruoštas rinkinys nebuvo pilnas, taip pat nebuvo tobulas. Tai suprato patys leidėjai, nurodydami rinkinio įžangoje: „Mes žinome, kad netobulai jį atlikome, žinome, kad dargi visų Juliaus eilių nepasisėkė mums surinkti, nė tiksliai chronologinėj eilėj jas sudėti, nė sulig turiniu gerai sugrupuoti“. Vis dėlto šis poezijos rinkinys platiesiems darbo žmonių sluoksniams tuo metu tapo idėjinio-meniniu revoliucinės kovos ginklu. Mūsų dienų tarybinėje kritikoje jis vertinamas kaip leidinys, kuris „paiteikė tarytum pirmąjį komentarą J. Janonio poezijai, raktą jos raidai suprasti“²⁰

1917 m. pabaigoje, įsteigus Lietuvos reikalų komisariatą, beveik visas leidybinis darbas perėjo jo žinion, todėl, be „Darbininko knygynėlio“ serijos, 1918 m. Lietuvių sekcijų Centro Biuras nieko savo vardu neleido, įsijungęs į komisariato organizuojamą leidybinį darbą.

Lietuvos reikalų komisariatas, pradėjęs savo leidybinę veiklą, šio darbo centru pasirinko Voronežą, kuriame buvo buržuazinės Draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti leidybinė bazė: leidėjai — minėtos draugijos kultūros ir švietimo sekcija ir nuo 1917 m. antrosios pusės, kaip minėjome aukščiau, perkelta iš Petrogrado „Lietuvių spaustuvė“. Ši spaustuvė jau nuo 1918 m. sausio mėn. buvo komisariato žinioje, tačiau knygų leidimas, matyt, dėl kadru trūkumo, ir toliau buvo paliktas organizuoti buržuazinės literatūros leidėjams — kultūros ir švietimo sekcijos darbuotojams, nors anksčiau jos leistos literatūros profilis buvo visai nepriimtinas. Buržuaziniai knygų leidėjai labai mažai dėmesio skyrė mokslo populiariosios literatūros, mokyklų vadovėlių leidimui (nors jų labai trūko), tačiau gausiai gamino religinę literatūrą. Tokios menkavertės literatūros leidimui kultūros ir švietimo sekcija išėikvodavo didelę dalį karo pabėgėliams skiriamų lėšų. Pavyzdžiui, už vieno lanko vertimą buvo mokama po 200 rb., didžiuliai honorarai buvo mokami už leidžiamų knygų recenzavimą buržuazinėje spaudoje ir kt.²¹ Tačiau, nepaisant sekcijos pastangų užtikrinti savo leidžiamoms knygoms teigiamas recenzijas, visuomenės ir pažangesnės inteligentijos tarpe didėjo nepasitenkinimas jos veikla. „Darbo balsas“ apie tai rašė: „Net dievobaimingi žmonės savo tarpe pradėjo kalbėti, jog tokiu sunkiu metu galima pasimelsti ir be knygų, jog dar nesąs maldaknygių ar katekizmų badas, ir šitie patys žmonės tai vienur tai kitur ėmė vis drąsiau reikalauti iš lietuvių komitetų, kad jųjų vaikams būtų atidarytos mokyklos...“²² Kaip menkos vertės ir netinkami mokyimo reikalams spaudoje buvo kritikuojami mentorius „Sakalėlis“, Prano (Mašiotio P.) „Lietuvos istorija“ bei kitų sekcijos leidiniai. Recenzuodamas kalbos požiūriu vieną sekcijos išleistų katekizmų, Jonas Jablonskis su pasipiktinimu rašė: „...Mūsų „kultūros sekci-

¹⁹ „Tiesa“, 1917, liepos 19.

²⁰ Kubilius V. Julius Janonis. V., 1962, p. 347.

²¹ Zr. „Tiesa“, 1918, bal. 25.

„Darbo balsas“, 1918, rugp. 7.

ją“, išleidusią šitą katekizmą, šaukiu visuomenės tieson: reikalauju, kad ji visuomenės pinigais, išleistus šitam katekizmui, tuojau sugrąžintų, kad to katekizmo mokslo reikalui nepardavinėtų, kad jį kuo veikiausiai sunaikintų. To reikalauju mūsų tautos, mūsų tautos įstaigos, lietuvių kalbos mokytojo vardu!“²³

Pažymėtina, kad Lietuvos reikalų komisariato pastangos įtraukti į leidybinį darbą senus buržuazinius kultūros ir švietimo sekcijos kadrus nepavyko. Buržuaziniai leidėjai, nepaisydami naujų uždavinių, nekreipdami dėmesio į komisariato leidybinio darbo planus, neatsižvelgdami į komisariato įspėjimus, ir toliau leido tos pačios krypties literatūrą, „prekiavo dieviškomis knygutėmis, rožančiais, šventųjų paveikslėliais“²⁴ ir išieškojo apie 3000 rb autorių ir recenzentų honorarams.

Tokia padėtis ilgiau tęstis negalėjo. 1918 m. vasario 26 d. Lietuvos reikalų komisariato tarybos posėdyje buvo priimtas nutarimas likviduoti kultūros ir švietimo sekciją²⁵. Taip ši buržuazinė organizacija baigė savo veiklą, palikusi Lietuvos reikalų komisariatui apie 30 000 rb. skolų ir krūvas niekam nereikalingos, į makulatūrą nurašytinos literatūros. Tiesa, dalis jos leidinių, tinkamų mokyklai ir rekomenduotinų darbo žmonėms knygų, kaip Rygiškių Jono (J. Jablonskio) „Mūsų rašyba“ arba to paties autoriaus paruoštas „Mūsų žodynelis“, S. Matulaičio „Lietuvių tautos istorija“, P. Mašioto „Mokslo pasakos“, „Aritmetika. Mokslo pradžia ir terminai“ ir kt., buvo populiariinama spaudoje („Lietuvos reikalų komisariato žiniuose“) kartu su Lietuvos reikalų komisariato leidiniais bei platinama liaudyje.

Likvidavus buržuazinę kultūros ir švietimo sekciją, knygų leidimu buvo pavesta rūpintis Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo skyriui. 1918 m. kovo 2 d. šio skyriaus posėdyje buvo plačiai apsvarstytas knygų leidimo klausimas, sudarytas perspektyvinis leidybinio darbo planas. Šiame plane numatyta: „atkreipti kuo didžiausią dėmę į mokslo popularizaciją ir dienos klausimų knygų leidimą“²⁶. Siekiant užtikrinti geresnį leidybinį darbą, atrinkti spaudai tik aktualiausias ir vertingiausias leidinius ir tinkamai juos paruošti, 1918 m. liepos mėn. prie Kultūros ir švietimo skyriaus buvo sudaryta vadinamoji Redakcinė komisija. Jos kompetencijai pavesta viso komisariato leidybinio darbo koordinavimas. Apie tai buvo paskelbta spaudoje: „Visi sumanymai leisti naujų knygų turi būti pranešti Redakcinei komisijai, ir tik jai pritarus galima taisyti spaudai. Kiekviena knyga prieš jos vertimą arba leidimą turi būti peržiūrėta Kultūros ir švietimo skyriaus Redakcinės komisijos“²⁷. Atsižvelgdama į leidžiamų knygų tematiką, komisija pasiskirstė darbą atskiromis mokslo šakomis, sudarydama šiuos komisijos poskyrius: 1) visuomeninės ir politinės literatūros, 2) grožinės literatūros, 3) gamtos mokslų ir 4) pedagoginės literatūros²⁸.

Redakcinėje komisijoje dirbo Lietuvos reikalų komisaras, Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjas V. Kapsukas, kartu būdamas net trijų pirmųjų poskyrių nariu, A. Didžiulytė, S. Matulaitis, P. Avižonis ir kt.

Į leidybinį darbą Kultūros ir švietimo skyrius bei Redakcinė komisija stengėsi įtraukti visus lietuvių bolševikų ir jiems pritariančių inteligentų, gyvenančių Rusijoje, jėgas. Kaip autoriai ypač aktyviai dalyvavo Z. Angarietis (jo išleista 13 knygųčių), V. Kapsukas (3 knygutės), J. Šepetys, P. Avižonis ir kt. Nemaža leidinių išvertė ir paruošė spaudai Lietuvos rei-

²³ „Santara“, 1917, bal. 11.

²⁴ „Lietuvos reikalų komisariato žiniuose“, 1918, Nr. 1–2, p. 11.

²⁵ Zr. „Tiesa“, 1918, kovo 19.

²⁶ Zr. „Tiesa“, 1918, kovo 6.

²⁷ „Lietuvos reikalų komisariato žinios“, 1918, Nr. 4–5, p. 30.

²⁸ CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 19.

kalų komisariato Petrogrado skyriaus darbuotojai pedagogai A. Purėnas ir J. Geniušas²⁹.

Į Lietuvos reikalų komisariato leidybinį darbą buvo norima įtraukti ir okupuotoje Lietuvoje veikusius komunistus bei apskritai Tarybų valdžiai simpatizuojančius pažangius inteligentus. Svarstant šį klausimą Kultūros ir švietimo skyriaus posėdyje 1918 m. liepos 2 d., buvo priimtas nutarimas komandiruoti į Vilnių A. Purėną „sudaryti ten grupei iš vietinių literatūros darbininkų ir pavesti jai visą eilę vertimų ir originalių rašinių, kuriuos yra užsibrėžęs leisti Lietuvos komisariatas“³⁰. A. Purėnas į Lietuvą nuvyko, tačiau nežinia, ar dėl to, kad buvo sunkumų, palai- kant nuolatinius ryšius su okupuota Lietuva, ar dėl A. Purėno iniciatyvos stokos minėtas sumanymas nebuvo įvykdytas.

Lietuvos reikalų komisariatas, siekdamas įtraukti į leidybinį darbą kuo platesnius literatūros darbuotojų sluoksnius, buvo paskelbęs net konkursą geriausioms knygomis parašyti bei revoliucinėms dainoms išversti.

Konkursui galėjo būti pristatoma:

1) Lietuvos darbininkų judėjimo istorija (I premija — 1250 rb, II — 750 rb);

2) Lietuvos istorija (premijos — 2000 ir 1000 rb);

3) Drama iš darbininkų gyvenimo (750 ir 500 rb);

4) Apysaka iš darbininkų gyvenimo (500 ir 300 rb)³¹.

Versti buvo atrinktos 8 populiariausios revoliucinės dainos, jų tarpe: „Internacionalas“, „Varšuvietė“, „Marselietė“, „Ant barikadų“, „Drąsiai draugai koją kojoni“ ir kt. Premijos už vertimus buvo numatytos po 250—150 rb.³² Konkursas buvo suorganizuotas ir laimėjusiems išmokėta 7000 rb.³³ tačiau kieno darbai buvo pristatyti konkursui ir kokie konkrečiai premijuoti, žinių nerasta.

Nors Lietuvos reikalų komisariatas gaudavo iš Tarybinės vyriausybės pakankamai lėšų kultūros-švietimo reikalams, tame tarpe ir leidybiniam darbui (mėnesiui leidybiniam darbui buvo skiriama 25 000 rb.³⁴, tačiau Kultūros ir švietimo skyrius, siekdamas užkirsti kelią valstybinių lėšų švaistymui, nustatė pastovias kainas įvairiems leidybinio darbo procesams. Visų pirma buvo nutarta vertėjams mokėti ne mėnesinę algą, o už atliktą darbą, konkrečiai — už spaudos lanko (56 000 raidžių) vertimą mokėti 84 rb. Buvo nustatyta taip pat ir vidutinė spaudos lanko kaina — 1600 rb. Į ją įėjo honoraras autoriui, korektūra, rinkimas. Ši suma galėjo būti didesnė tik vadovėliams ir vaikų literatūrai dėl iliustracinės medžiagos gausumo. Atsižvelgiant į vidutinę spaudos lanko kainą, buvo numatyti ir honorarai autoriams — po 100—150 rb. už lanką, ir tik už ypač vertingus darbus atskiru nutarimu ši suma galėjo būti padidinta³⁵.

Kultūros ir švietimo skyriuje buvo svarstomas ir leidžiamų knygučių meninio apipavidalinimo klausimas³⁶. Savaime suprantama, kad netobula poligrafinė technika, kadų trūkumas, pagaliau skubotumas dėl didelio literatūros pareikalavimo neleido leidybinio darbo organizatoriams atidžiau rūpintis kiekvienos knygutės meniniu apipavidalinimu, iliustracijų

²⁹ Zr. CV Istorijos archyvas Leningrade, f. 75, b. 41, l. 7, 16.

³⁰ CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 19^b.

³¹ Zr. „Tiesa“, 1918, geg. 25.

³² Ten pat.

³³ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 3—4.

³⁴ Zr. ten pat, l. 10.

³⁵ Ten pat.

Palyginimo dėlei galima nurodyti, kad Visos Rusijos Centrinio Vykdomojo Komiteto leidyklos nurodymu autoriams galima buvo mokėti po 250—300 rb., bet Lietuvos reikalų komisariatas dėl mažesnio išleidžiamų knygų tiražo šią sumą nutarė sumažinti.

³⁶ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 21.

ruošimu. Todėl visos Lietuvos reikalų komisariato išleistos knygutės savo išvaizda labai panašios. Menka poligrafinė bazė sąlygojo ir šių knygučių formatą. Atsižvelgiant į realias galimybes, viename Kultūros ir švietimo skyriaus posėdyje visoms komisariato leidžiamoms knygutėms buvo nustatyti 2 formatai: mažos apimties brošiūroms (iki 32 puslapių) buvo nustatytas 15×10,5 cm formatas, o leidiniams, turintiems daugiau kaip 32 puslapius, — 20×10,5 cm formatas³⁷.

Per vienerius, nepilnus, 1918 metus Lietuvos reikalų komisariatas išleido apie 70 knygų bei brošiūrų ir nemažai jų paruošė spaudai³⁸.

Lietuvos reikalų komisariato leidinių tematika labai plati ir įvairi, tačiau dauguma jų (apie 55 leidiniai) priklauso visuomeninei-politinei literatūrai. Kitą dalį sudaro mokslo populiariosios, gamtos mokslų, grožinė ir kt. literatūra. Tokios aktualios, daugiausia su politiniu-visuomeniniu auklėjimu susijusios tematikos leidinių spausdinimą lėmė tai, kad tuo momentu kiekviena knygutė, teisingai aiškinanti politinio ir visuomeninio gyvenimo reiškinius, buvo ginklas kovoje prieš buržuazinę ideologiją, ginklas kovoje už darbo žmonių sąmoninimą. Iš visų komisariato išleistų leidinių apie 40 yra originalūs, kiti — vertimai. Beveik visi jie išleisti lietuvių kalba (išskyrus 2 brošiūras rusų kalba ir 4 lenkų kalba) 10—15 tūkst. egz. tiražų³⁹.

Visi Lietuvos reikalų komisariato leidiniai, kaip ir „Darbininko knygyneio“ serija, skiriami nedidelio išsilavinimo plačiosioms darbo žmonių masėms, todėl politikos bei visuomeninio gyvenimo problemos ir net sudėtingesnė socializmo teorijos, politinės ekonomijos klausimai stengiamasi aiškinti labai populiariai, suprantamai. Darbo žmones sudominti šia literatūra turėjo ir patys leidinių pavadinimai, todėl beveik visi jie labai aiškūs ir tiksliai atspindintieji arba paskirtį (pvz., „Visiems darbininkams ir bedaliams“, Nr. 75), arba nagrinėjamą klausimą (Z. Angariečio „Darbininkai ir karas“, Nr. 73; „Zemės klausimas Lietuvoje“, Nr. 70; ir kt.). Toks aiškumas ir apibrėžtumas būdingas ir daugelio leidinių skyrių pavadinimams (pvz., knygutėje „Visiems darbininkams ir bedaliams“, kur labai populiariai aiškinama tarybų valdžios esmė, yra tokie skyriai: „Kas ir kodėl kariauja su tarybų valdžia?“, „Ką duoda minioms tarybų valdžia?“ ir kt.).

Svarbią vietą Lietuvos reikalų komisariato leidybiniame darbe užėmė marksizmo-leninizmo pradininkų veikalų bei literatūros apie juos leidimas ir populiarinimas. Trečią kartą į lietuvių kalbą buvo išverstas ir išleistas K. Markso ir F. Engelso „Komunistų partijos manifestas“ (Nr. 53), F. Engelso „Seimynos, asmens nuosavybės ir valstybės atsiradimas“ (Nr. 55)

³⁷ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 21.

³⁸ Čia nurodytas tik apytikris skaičius, nes Lietuvos reikalų komisariato leidybinių knygų skaičiaus tiksliai nustatyti nepavyko. Respublikos bibliotekose ir Istorijos-revoliucijos komisijos fonduose autoriui tepavyko rasti 66 Lietuvos reikalų komisariato leidinius. Be to, vienas leidinys (K. Markso „Piliečių karas Prancūzijoje“) gali būti įskaitomas, remiantis kitų autorių pateiktu aprašu. Tačiau, lyginant sudarytą bibliografiją su 1918 m. skelbtais Lietuvos reikalų komisariato leidžiamų knygų sąrašais (kurie buvo nurodomi tų leidinių viršeliuose), kelių leidinių pasigendama. Neaišku, ar jie buvo išleisti, ar tik ruošiami spaudai. Nedavė tikslių duomenų šiuo klausimu ir archyvinė medžiaga; peržiūrėtuose archyvuose nurodomas tik apytikris (daugiausia apie 70) leidinių skaičius, ir nė viename jų nerasta tikslaus jų sąrašo.

Pažymėtina, kad Lietuvos reikalų komisariato leidžiamų knygų sąrašuose paskutinis leidinys numeruojamas net 95 numeriu, tačiau šioje numeracijoje yra didelių spragų. Pavyzdžiui, neskelbiami 26—27, 30—50 numeriai, kurie, matyt, nebuvo nė paruošti spaudai.*

Tuo būdu, ateityje visų pirma reikėtų ieškoti tų leidinių, kurie buvo skelbiami Lietuvos reikalų komisariato leidinių sąrašuose, vadinasi, buvo ruošiami spaudai. Straipsnio priede pateiktoje Lietuvos reikalų komisariato leidinių bibliografijoje šie leidiniai nurodomi bendra seka.

³⁹ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1517, l. 26.

bei K. Markso „Piliečių karas Prancūzijoje“ sutrumpintas vertimas. Atskiru leidiniu buvo išleistas V. Lenino „Laiškas Amerikos darbininkams“ (Nr. 95), o straipsnių rinkinyje „Brangumas. Maisto stoka. Spekuliacija“ (Nr. 67) išspausdintas V. Lenino straipsnis „Apie badą“.

Be šių išėjusių leidinių, spaudai buvo ruošiami tokių svarbių veikalų, kaip V. Lenino „Valstybė ir revoliucija“, „Imperializmas, kaip aukščiausioji kapitalizmo stadija“ bei K. Markso „Samdomasis darbas ir kapitalas“, vertimai į lietuvių kalbą⁴⁰.

Be pačių marksizmo-leninizmo klasikų veikalų, buvo leidžiamos knygtės, supažindinančios skaitytojus su didžiųjų proletariato vadų gyvenimu ir veikla. Paminėtini čia straipsnių rinkiniai: „Drg. Leninas, N. (V. I. Uljanovas)“ (Nr. 29) bei P. Orlovskio „Karolis Marksas“ (Nr. 5), skirtas K. Markso 100-sioms gimimo metinėms.

Dalis Lietuvos reikalų komisariato leidinių buvo skiriami marksizmui-leninizmui populiarinti (Z. Angariečio „Filozofiniai-istorinių pažiūrų keliai ir K. Marksas“, Nr. 15; „Materialistinis istorijos supratimas“, Nr. 63; P. Lafargo „Socializmas“, Nr. 1) bei atskiriems politinės ekonomijos klausimams nušviesti (J. Šepečio „Turtas ir darbas“, Nr. 12; A. Panekuk „Grobio dalybos“, Nr. 28; ir kt.).

Nemaža leidinių skirta vienam svarbiausių ideologinės kovos klausimų — buržuazijai demaskuoti, jos vykdomos politikos darbininkų atžvilgiu išdavikiškumui atskleisti. Pažymėtinos šia tema V. Kapsuko „Lietuvos „gelbėtojai“ karo metu“ (Nr. 4), Z. Angariečio „Tėvynės gelbėtojų“ žygiai“ (Nr. 79), „Tremtiniai Rusijoje ir jų „globėjai““ (Nr. 52).

Atsižvelgdamas į šios temos literatūros svarbumą, Lietuvos reikalų komitetas, neturėdamas specialiai paruoštų darbų, išleido atskiromis knygtėmis „Tiesoje“ bei „Komuniste“ išspausdintus straipsnius. Tuo būdu, V. Kapsuko, Z. Angariečio ir kitų autorių straipsniai, išspausdinti minėtuose periodiniuose leidiniuose, sudarė rinkinį: „Lietuvių social-patriotai“ (Nr. 80) bei „Liaudininkai“ (Nr. 74).

V. Kapsuko knygtės antireligine tematika, išėjusias „Darbininko knygynėlio“ serijoje, papildė A. Bebelio „Krikščionybė ir socializmas“ (Nr. 65) bei Z. Angariečio „Darbininkai ir bažnyčia“ (Nr. 9). Pastarojoje Z. Angarietis nurodo, kad antireliginės tematikos knygtėse neužtenka demaskuoti patį kunigų luomą, kas buvo būdinga daugeliui tuo metu išspausdintų leidinių (pvz., Lietuvos reikalų komisariato išleisti P. Avižonio „Sąžinės laisvei“, Nr. 11), bet reikia kritikuoti ir pačią religiją, nes „kas nori, kad kapitalistai nebenaudotų, tas turi rūpintis nuversti kapitalizmo tvarką. Lygiai taip ir su kunigais. Kam rūpi apsaugoti darbininkai nuo nedingos kunigų įtakos, tas turi iš šaknų griauti bažnyčios mokslą“⁴¹.

Didelį vaidmenį antireliginėje propagandoje turėjo suvaidinti mokslo populiarinimo ir gamtos mokslų literatūra, ugdanti materialistines pažiūras į visatos bei žmogaus atsiradimą ir tuo pačiu griauanti bažnyčios skelbiamas dogmas. Darbo žmonių susidomėjimas šios srities literatūra visada buvo didelis, tačiau klerikaliniams ir buržuaziniams knygų leidėjams nerūpėjo diegti mokslo žinias plačiosioms masėms, todėl lietuvių kalba tokios literatūros buvo išleista labai mažai. Šiai spragai užpildyti Lietuvos reikalų komisariatas išleido keletą P. Avižonio knygų, J. Biliūno „Apsireiškimai iš žemės gyvenimo“ (Nr. 13)⁴² bei V. Osvaldo kny-

⁴⁰ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 5—6, 7—10.

⁴¹ Angarietis Z. Darbininkai ir bažnyčia. Voronežas, 1918, p. 19—20.

⁴² Sis J. Biliūno veikalėlis, rašytas 1901—1902 m., buvo spausdinamas periodikoje („Naujienose“) ir 1902, taip pat 1904 metais išėjo atskiromis knygtėmis. Tuo būdu, Lietuvos reikalų komisariato leidinys buvo trečiasis šios knygtės leidimas.

gutę „Gyvybės ratas“ (Nr. 51). Tačiau atsižvelgiant į panašios literatūros svarbą ir prisimenant anksčiau minėtą Kultūros ir švietimo skyriaus nutarimą „atkreipti kuo didžiausią dėmesį į mokslo populiarizaciją“, galima teigti, kad šioje srityje buvo padaryta nedaug.

Greta literatūros, demaskuojančios kapitalizmo politiką ir ekonomiką (H. Gortero „Vokietijos ir Anglijos-Amerikos imperializmas“, Nr. 88; „Darbo diena“, Nr. 58), buvo išleista pora įdomių knygučių, demaskuojančių ir švietimo esmę buržuazinėse šalyse. Tai O. Riule „Vokiečių mokykla. Kokia ji yra“ (Nr. 61) ir V. Libknechto „Mokslas — galybė, galybė — mokslas“ (Nr. 57).

Pirmojoje jų autorius vaizdžiai nušvietė mokymo turinį ir stilių Vokietijos mokyklose. Jis nurodė, kad Vokietijos mokyklose viskas paremta žinių kalimu ir muštru, kad religija persunkia visas dėstomas disciplinas, kad oficialiai mokiniams diegiamas toks absurdiškas teiginys, jog „be religijos nėra doros“⁴³. Švietimo padėtį kapitalizmo sistemoje ryškiau atskleidė ir V. Libknechto knygutė. Gerai pažinęs buržuazinio švietimo esmę, autorius knygutėje daro išvadą, kad „kol tebėra dabartinė valstybė ir visuomenė, nėra nei kultūros, nei auklėjimo, nei liaudies švietimo“⁴⁴. (Reikia pažymėti, kad ši knygutė dėl buržuazinio švietimo esmę demaskuojančios tendencijos Vokietijoje buvo uždrausta.) Panaši literatūra buvo ypač reikalinga Lietuvos inteligentijai, kurios dalis nemokėjo kritiškai vertinti kapitalistinės švietimo sistemos, nematė blogųjų jos pusių ir šią sistemą kėlė pavyzdžiu būsimai Lietuvai (tai atsispindi ir V. Biržiškos knygutėje „Apie knygas ir knygynėlius“, Nr. 23).

Lietuvos reikalų komisariatas paruošė spaudai ir išleido keletą grožinės literatūros knygučių, jų tarpe rašytojo K. Jasiukaičio du apsakymų rinkinėlius „Apsakos“ (Nr. 54 ir Nr. 68), Smutkelio (V. Biržiškos) „Eilės ir proza“ (Nr. 17) bei dvi pjeses revoliucine tematika: A. Sandberg „Pirmoji Gegužės“ (Nr. 86) ir K. Lietuvaitės „Žingsnis prie šviesos“ (Nr. 22). Reikšmingiausios iš jų buvo K. Jasiukaičio „Apsakos“. Nors jos ir nepasižymėjo dideliu meniškumu, bet atskleidė aštirus socialinius prieštaravimus ir su dideliu užsidegimu agitavo už revoliuciją. Kiti beletristikos leidiniai — minėtos pjesės ir V. Biržiškos knygutė — buvo dar menkesnio meninio lygio.

Apibūdinant to meto Lietuvos reikalų komisariato leidinius, reikia pažymėti, kad juose nors apskritai teisingai buvo nušviesti marksizmo-leninizmo moksliniai pagrindai, darbininkų klasės revoliucinės kovos teorija, vis dėlto atsispindėjo ir kai kurios to meto lietuvių bolševikų taktikos klaidos.

Viena tokių klaidų buvo ta, kad lietuviai bolševikai tuo metu nepakankamai vertino nacionalinio judėjimo vaidmenį ir faktiškai nesuprato lenininio lozungo apie pavergtų tautų apsisprendimo teisę esmės. Teisingai kritikuodami lietuviškų nacionalistų tikslus buržuazinės tautinės valstybės sukūrimo klausimu, jie klydo, beveik visiškai atsisakydami nuo minėto lozungo, tuo atiduodami jį buržuaziniams nacionalistams, kurie jį panaudojo kontrevoliuciniams tikslams. Tuo tarpu šis lozungas, revoliucingai, bolševikiškai išskeltas, kaip vėliau rašė V. Kapsukas knygoje „Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Tarybų valdžia“, puikiausiai galėjo būti panaudotas, įtraukiant Lietuvos darbo žmones į kovą prieš kaizerinius okupantus, galėjo padėti atitraukti liaudies mases nuo buržuazinių nacionalistų⁴⁵.

⁴³ Riule O. Vokiečių mokykla. Kokia ji yra. Voronežas, 1918, p. 13.

⁴⁴ Libknechtas V. Mokslas—galybė, galybė—mokslas. Voronežas, 1918, p. 32.

⁴⁵ Zr. Kapsukas V. Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Tarybų valdžia, V., 1958, p. 93—95.

Sios klaidingos tendencijos atsispindi Lietuvos reikalų komisariato išleistame rinkinyje „Tautų klausimas ir lietuviai bolševikai“ (Nr. 69) ir iš dalies „Darbininko knygynėlio“ leidinių tarpe išleistoje J. Janonio knygutėje „Tautininkai ir darbininkai“ (Nr. 3).

Ne mažiau ryškiai to meto literatūroje atsispindi ir lietuvių bolševikų klaidos žemės klausimu, būtent, žemės ūkio darbininkų interesų priešpastatymas visų be išimties valstiečių interesams, neteisinga pažiūra į vidutinius valstiečius, valstiečių vaidmens kovoje dėl tarybų valdžios neįvertinimas. Tai būdinga Lietuvos reikalų komisariato išleistoms Z. Angariečio knygutėms „Žemės klausimas Lietuvoje“ (Nr. 70), „Laukų darbininkai ir žemė“ (Nr. 3) bei eilei „Tiesoje“ ir „Komuniste“ žemės klausimu išspausdintų straipsnių⁴⁶.

Cia pateikta Lietuvos reikalų komisariato leidinių apžvalga rodo, kad leidėjai, nepaisant bendradarbių trūkumo ir didelio skubotumo, apskritai sugebėjo atrinkti ir išleisti tikrai tam laikotarpiui reikšmingų, net šiandien aktualių leidinių. Iš jų paminėtini marksizmo-leninizmo klasikų veikalų vertimai, V. Kapsuko, Z. Angariečio darbai ir kt. Aišku, vertinant Lietuvos reikalų komisariato leidinius šios dienos požiūriu, galima būtų daryti daug priekaištų dėl autorių atrankos, dėl kai kurių knygų menko turinio ir t. t., tačiau to meto sąlygose daugelis tų trūkumų buvo neišvengiami. Vis dėlto netikslinga buvo leisti tokius leidinius, kurie, vos tik pasirodę, buvo neigiamai įvertinti, pavyzdžiui, P. Avižonio „Sąžinės laisvė“ (Nr. 11). „Komuniste“ ji teisingai buvo apibūdinta kaip „knygutė, parašyta ne marksistų dvasioj“⁴⁷. Tokia literatūra galėjo suvaidinti tik neigiamą vaidmenį ideologiniame darbo žmonių auklėjime.

Kritiškai reikia vertinti ir tai, kad per daug buvo paplitęs anksčiau išleistų kūrinių perdirbimas, perpasakojimas, sutrumpinimas, savavališkas atskirų skyrių nubraukimas (pvz., P. Orlovskio knygutėje „Karolis Marksas“), nors atskirais atvejais tai galėjo būti ir tikslinga.

Rūpindamasis Lietuvos pabėgėlių vaikų švietimu bei auklėjimu, Lietuvos reikalų komisariatas leido jiems literatūrą serijoje „Vaikų knygynėlis“. Šią seriją 1917 m. pradėjo leisti buržuazinė Draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti kultūros ir švietimo sekcija. Ji išleido 16 šios serijos knygučių. Šalia reakcingo turinio veikalėlių nemaža serijos leidinėlių, kaip P. Mašioto „Augalų pasakos“, D. Mamino-Sibiriako „Pasakaitės“, rinkinėliai „Mūsų gyvūneliai“, „Vanduo ir oras“ ir kt., skiepijo vaikams gamtos žinias. Tokios mokslo-pažintinės literatūros įjungimas į seriją buvo pažangus momentas sekcijos leidybinėje veikloje. Tačiau būtent tai sukėlė didelį buržuazinės ir klerikalinės kritikos pasipiktinimą. A. Jakštas apie „Vaikų knygynėlio“ seriją rašė: „Žiūrint pedagogo akimis, tokią negalima pavadinti, kaip vien pagailėtina klaida, nes atrodo, jog leidėjų norėta vien vaikų protas šviesti, todėl ir teikta kuo daugiausia žinių apie gamtą, vaikų gi širdies lavinimas, kuris gyvenime yra daug svarbesnis dalykas, beveik visai užmirštas... Pažymėtina taipgi faktas, jog čia apie gamtą tiekios autorių rašyta, tačiau nei vieno iš jų nei žodeliu neprasitarta apie gamtos tverėją — dievą!“⁴⁸

Priešingai klerikalams, pažangioji lietuvių visuomenė šios tematikos „Vaikų knygynėlio“ serijos leidinius vertino teigiamai. Kadangi nemaža dalis serijos leidinėlių buvo rekomenduotini vaikams, Lietuvos reikalų komisariatas nutarė tęsti „Vaikų knygynėlio“ serijos leidimą⁴⁹.

⁴⁶ Zr. Kapsukas V. Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Tarybų valdži V., 1958, p. 89–93.

⁴⁷ „Komunistas“, 1918, Nr. 21, p. 192 (1918, rugp. 15).

⁴⁸ „Draugija“, 1919, Nr. 9–10, p. 439.

⁴⁹ Pažymėtina, kad vėliau Z. Angarietis šį Lietuvos reikalų komisariato nutarimą laikė didele klaida. Zr. „Kibirkštis“, 1924, Nr. 1, p. 44–45.

Septynioliktąjį šios serijos numerį — P. Mašiotų „Atlikusios senio pasakos“ — išleido jau Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo skyrius. Be to, 1918 m. Voroneže buvo išleistos dar 3 šios serijos knygu-
tės vaikams: D. Mamino-Sibiriako („Pasakėlė apie mašalaitę“) ir J. Še-
pečio apsakymų („Zvirblis-begėdis“ bei „Juodasai“) rinkinėlis (Nr. 18),
pažangaus to meto lietuvių pedagogo J. Geniušo scenos vaizdeliai „Sap-
nas Velykų naktį“ ir „Paparčio žiedas“ (Nr. 19) bei A. Didžiulytės scenos
vaizdelis „Musmirės“ (Nr. 20)⁵⁰.

Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo skyrius turėjo pa-
rengęs spaudai ir daugiau knygučių vaikams bei mokyklinių vadovėlių.
Vien Petrogrado komisariato skyrius turėjo parengęs 18 „Vaikų knygynė-
lio“ serijos knygučių⁵¹, tačiau išleisti jų nespėjo; tiesa, dalis 1919 m.
buvo išleista Tarybų Lietuvoje.

Be čia aptartų leidinių, Lietuvos reikalų komisariatas rengė spaudai
dar nemaža atskirų veikalų bei almanachų. Iš jų minėtini vadinamasis
pedagoginis rinkinys, rinkinys jaunimui, almanacho pobūdžio tęstinis
leidinys „Nauju taku“. Pastarajame turėjo būti spausdinama: 1) origi-
nalūs grožinės literatūros kūriniai ir vertimai; 2) publicistiniai straipsniai
„iš proletarų kultūros, darbininkų judėjimo teorijos ir praktikos, revo-
liucinės kovos, istorijos, literatūros kritikos“; 3) atsiminimai ir kt.⁵²
Bendradarbiauti jame buvo kviečiami visi Rusijoje gyvenantieji lietuvių
literatūros darbuotojai, mokslo ir meno atstovai.

Minėtą rinkinį jaunimui ruošė 1918 m. pradžioje Voroneže iš bolše-
vikų partiją rėmusių lietuvių moksleivių ir jaunų darbininkų susikūrusi
„Jaunimo internacionalo organizacija“. Jame turėjo būti spausdinami
straipsniai visuomeninėmis-politinėmis temomis („iš teorijos mokslinio
socializmo, iš dabartinio momento, iš jaunuomenės judėjimo“⁵³) bei gro-
žinė literatūra, kuri, kaip pažymėjo leidėjai, vaidina didelį vaidmenį jau-
nimo gyvenime.

Tačiau šie rinkiniai, perkėlus leidybinį darbą į Tarybų Lietuvą, ne-
buvo išleisti, o ir Lietuvoje tam nebuvo galimybių.

Tiesa, didžioji dauguma Lietuvos reikalų komisariato 1918 m. spaudai
parengtų darbų nežuvo, bet, kaip buvo minėta aukščiau, išėjo 1919 m.
Tarybų Lietuvoje, o nuslopinus čia Tarybų valdžią, — kituose Tarybų Ru-
sijos miestuose. Pavyzdžiui, V. Kapsuko „Steigiamasis susirinkimas ir
tarybų valdžia“, „Krikščionys demokratai ir darbininkai“, Z. Angariečio
„Visa valdžia Taryboms ir Spalių revoliucija“, „Darbininkų kovos pradžia
dėl valdžios Lietuvoje“ ir kai kurie kiti darbai, Lietuvos reikalų komisa-
riato parengti spaudai, pasirodė 1919 m. Smolenske⁵⁴.

Greta knygų leidimo Lietuvos reikalų komisariatas, didžiai vertin-
damas žymaus lietuvių dailininko M. K. Čiurlionio kūrinius ir siekdamas
supažindinti su jais Lietuvos bei kitų tautų darbo žmones, planavo iš-
leisti ir dailininko darbų reprodukcijas⁵⁵, tačiau ir šis nutarimas nespėta
įgyvendinti.

Lietuvių sekcijų Centro Biuras ir Lietuvos reikalų komisariatas daug
dėmesio skyrė tam, kad revoliucinė spauda pasiektų visus pabėgėlius iš
Lietuvos, taip pat okupuotoje Lietuvos teritorijoje gyvenančius darbo

⁵⁰ Šie leidiniai plačiau analizuojami V. Aurylos str. „Tarybų valdžios leidi iai
vaikams lietuvių kalba 1918—1919 metais“ — „Literatūra“, T. 3, 1962, p. 49—70.

⁵¹ Zr. „Kareivis-socialistas“, 1918, vas. 23; CV Istorijos archyvas Leningrade,
f. 75, b. 2, l. 5—6.

⁵² Zr. „Tiesa“, 1918, rugs. 21.

⁵³ „Tiesa“, 1918, vas. 2.

⁵⁴ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1492, l. 68.

⁵⁵ Zr. ten pat, l. 3—4.

žmones. Bolševikinės spaudos populiarinimui buvo naudojami įvairūs metodai.

Gana veiksminga Lietuvos sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidinių propagavimo priemonė buvo tų leidinių pabaigoje pateikiama „Darbininkų knygynėlio“ ir Lietuvos reikalų komisariato išleistų bei ruošiamų spaudai leidinių bibliografija. Ji pastoviai panumeriui padėdavo skaitytojams sekti kiekvienos naujos šių serijų knygutės pasirodymą. Gana dažnai tokie lietuvių sekcijų Centro Biuro bei Lietuvos reikalų komisariato leidinių sąrašai buvo spausdinami ir bolševikinėje periodinėje spaudoje — „Tiesoje“ bei „Komuniste“. Greta to per kelis „Komunisto“ numerius buvo spausdinama anotuota rekomendacinė tų leidinių bibliografija bendru pavadinimu „Ką skaityti“. Neretai šių knygutėjų populiarinimui leidėjai panaudodavo ir pačių brošiūrėlių įžangas arba specialiai tam skirtas pratarmes. Pavyzdžiui, knygutės „Visiems darbininkams ir bedaliams“ pratarinėje stambiu šriftu buvo išspausdintas šis paprastas, visiems suprantamas raginimas: „Šią knygutę reikia platinti kiek galima plačiau... Partijos organizacijų ir pavienių komunistų ir užjaučiančių juos pareiga išplatinti šią knygutę tarp visų darbininkų, tarp visų bedalių. Reikia eiti į kiekvienus namus, kur tik randasi darbininkai, ir palikti jiems šią knygutę pasiskaityti. Jei kur randasi nemokantieji skaityti, tai kiti turi tokiems perskaityti.“ Tokius nuosirdžius raginimus platinti komunistinę spaudą galima rasti beveik kiekviename „Tiesos“ bei „Komunisto“ numeryje. Štai būdingas tokio kreipimosi pavyzdys: „Kareiviai ir darbininkai! Draugai! Visi tie, kurie skaitote laikraščius ar šiaip kokius raštus, nemeskite jų, bet perduokit savo draugams bei pažįstamiems. Jei turit jų kokį nors antrašą, tai pasiūskit jam laikraštį. Tegu pasiskaityt ir kitam perduoda. Tik tokiu būdu mes sušelpsim vienas antrą ir visi plačiai viską žinosim. Šiuo keliu nors ir ne pilnai, bet tik iš dalies padidės apšvieta ir mūsų tarpe“⁵⁶.

Platinti spaudą buvo laikoma svarbia komunisto pareiga. Visi partijos nariai ne tik turėjo prumeruoti „Tiesą“, bet ir platinti. Aktyviai bolševikinę spaudą platino J. Janonis, Elena Tautkaitė, J. Opanskis, D. Budinas ir kiti bolševikai. Nesitenkinant individualia kiekvieno partijos nario iniciatyva, atskirose lietuvių bolševikų kuopelėse buvo išrenkamas ir spaudos platiniojas. Spaudos platinimo darbas ne kartą buvo svarstomas Lietuvos sekcijų Centro Biuro posėdžiuose; kontrolės bei apskaitos tikslais šiuo klausimu buvo paruošta ir visoms partinėms organizacijoms išsiuntinėta anketa su klausimais:

„Kiek laikraščių išsiplatina? „Tiesos“?, „Komunisto“?, „LRK žinių“?

Kas labiausiai patinka laikraščiuose? Kokie trūkumai?

Kiek išplatinta knygelių?

Kokios labiausiai skaitomos?“⁵⁷

Nors tiesioginių atsakymų į šią anketą nesurasta, bet bolševikinės spaudos populiarumą rodo šie eilėje „Tiesos“ numerius paskelbti duomenys, gal būt, sudaryti iš atsakymų į minėtą anketą.

1918 m. gegužės mėn. išplatinta „Tiesos“ ir „Komunisto“:

Petrograde	— 800 egz.	300 egz.
Vitebske	— 400	50
Tuloje	— 40	60
Nižnij Novgorode	— 40	—

Šie skaičiai rodo komunistinės literatūros populiarumą ne vien partijos narių, bet ir apskritai Lietuvos pabėgėlių tarpe. Pvz., Smolenske, kur buvo 40 partijos narių, per mėnesį buvo išplatinta 1000 egz. „Tiesos“.

⁵⁶ „Tiesa“, 1918, sausio 29(?).

⁵⁷ „Tiesa“, 1918, rugp. 3.

Lietuvos reikalų komisariato Petrogrado skyrius per 3 mėnesius (1918 m. birželio, liepos ir rugpiūčio mėn.) išplatino savo apylinkėje 8000 egz. „Tiesos“, daugiau kaip 4000 egz. „Komunisto“ bei 146 „Darbininko bibliotekėlės“ komplektus (2312 knygutes)⁵⁸. Į „Tiesos“ redakciją ne kartą ateidavo laišakai iš įvairiausių Rusijos vietovių, kuriuose buvo prašoma atsiųsti bolševikinės spaudos. Pavyzdžiui, laiške iš Celiabinsko rašoma: „Čia gyvena apie 300 lietuvių, bet lietuvių laikraščių nepareina. Atsiųskit platinimui „Tiesos“⁵⁹. Lietuvių komunistų kuopelė iš Rostovo prie Dono laiške rašė, kad, užgrobus sritį gen. Kaledinui, buvo sudėginta daug „Tiesos“ egzempliorių ir kitos literatūros, todėl labai pasigendama mark-sistinės literatūros lietuvių kalba⁶⁰.

Tokios revoliucionizuojančios bolševikinės spaudos populiarumas buvo pavojingas Lietuvos buržuazijai, besistengiančiai išlaikyti savo įtaką pabėgėlių tarpe. Todėl buržuazija visokiais būdais trukdė žmonėms skaityti ir platinti „Tiesą“ bei kitus Lietuvių sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidinius. Tokių padėčių kiek atspindi Kislovodsko darbo žmonių laiškas „Tiesai“. Kislovodske buržuazinė švietimo draugija „Aušra“ populiarino darbo žmonių tarpe vien buržuazinę spaudą ir ignoravo bolševikinę. Tame laiške Kislovodsko darbo žmonės tarp kita ko rašė: „Mes pareikalavom išrašyti „Tiesą“ Mums pasiūlė „Santarą“, sako, geras laikraštis, popiera gera, slidi. Mes nesutikom ir išsirašėm „Tiesą““⁶¹.

Sis faktas nebuvo vienintelis: tik atkakliai kovodama, bolševikinė spauda užėmė tvirtą padėtį Lietuvos pabėgėlių skaitomoje lėktūroje.

Tarp pabėgėlių iš Lietuvos buvo nemaža ir nelietuvių: lenkų, žydų, baltarusių. Lietuvos reikalų komisariatas ir jų tarpe dirbo politinį bei kultūros-švietimo darbą. Vienas svarbiausių uždavinių buvo aprūpinti šių tautybių darbo žmones bolševikine literatūra jų gimtąja kalba. Lietuvos reikalų komisariato leidybinė veikla, kaip buvo nurodyta aukščiau, ribojosi beveik vien literatūros lietuvių kalba leidimu, todėl aprūpinti literatūra nelietuvių tautybės pabėgėlius iš Lietuvos galėjo padėti tik kitų broliškųjų tautų liaudies komisariatai. Apie tai Lietuvos reikalų komisariatui atstovas kalbėjo ir 1918 m. spalio mėn. okupuotųjų kraštų komunistinių organizacijų konferencijoje, kurioje buvo svarstomas atskirų komisariatų leidybinis darbas ir šių kraštų darbo žmonių aprūpinimas spauda. Tarp kita ko atstovas pažymėjo: „... Leidybinis darbas lietuvių kalba dirbamas gerai. . . Lenkų ir žydų kalba visai nieko nepadaryta. Todėl mes kreipiamės į kitus draugus, į draugus lenkus su prašymu padėti mums tame darbe. Mes savo jėgomis tai atlikti nepajėgiame.“⁶² Tai rodo Lietuvos reikalų komisariato darbuotojų rūpinimąsi bolševikinės spaudos platinimu ir nelietuvių tautybės pabėgėlių tarpe.

Remiantis atskirais faktais apie Lietuvos reikalų komisariato dirbamą spaudos lenkų ir žydų kalba platinimo darbą (pvz., 1918 m. rugpiūčio mėn. Lietuvos reikalų komisariatas kartu su lietuviška spauda į Smolenską siuntė literatūros lenkų ir žydų kalbomis⁶³), galima daryti išvadą, kad broliškųjų tautų komisariai, vadovaudamiesi internacionalizmo principais, kiek įgalėdami teikė pagalbą Lietuvos reikalų komisariatui.

Tokį atskirų tautų komisariatų bendradarbiavimą, keičiantis ir platinant spaudą, lengvino ir tai, kad atskirų tautybių komisariatų leidinių

⁵⁸ Zr. „Tiesa“, 1918, gruodžio 6.

⁵⁹ Zr. „Tiesa“, 1918, kovo 29.

⁶⁰ Zr. Lietuvos KP CK Partarchyvas, f. 77, ap. 30, b. 3, l. 1—2.

⁶¹ Zr. „Tiesa“, 1918, sausio 5.

⁶² «Жизнь национальностей», 1918, 17 ноября.

⁶³ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b., 1454, I. 34.

tematika buvo labai artima. Pavyzdžiui, K. Markso ir F. Engelso „Komunistų partijos manifestas“ tais metais buvo išleistas ne tik lietuvių, bet ir lenkų bei žydų kalbomis, V. Libknechto knygutė „Vorai ir musės“ (lietuvių kalba išėjusi „Darbininko knygynėlio“ serijoje) buvo išleista taip pat baltarusių ir latvių kalbomis ir t. t. Su naujais vidaus ir tarptautinio gyvenimo klausimais, su bolševikų partijos programa, tarybų valdžios politika ir kt. atskirai tautybių darbo žmones supažindindavo Žydų reikalų komisariato žurnalas „Di Varhait“ („Tiesa“), Lenkų reikalų komisariato leidžiamas oficialus leidinys „Wiadomości komisariata“ („Komisariato žinios“) bei baltarusių reikalų komisariato periodinis organas „Дзянница“ („Aušra“)⁶⁴. Atskiriems nacionaliniams komisariatams gauti ir keistis leidiniais padėjo Tautybių reikalų komisariatas, organizavęs knygyną, kuriame buvo galima įsigyti literatūros rusų ir kitomis kalbomis⁶⁵.

Be savo leidžiamos spaudos, Lietuvių sekcijų Centro Biuras ir Lietuvos reikalų komisariatas Lietuvos pabėgėlių tarpe aktyviai platinė visuomeninę-politinę, partinę, grožinę literatūrą ir rusų kalba. „Tiesoje“ ne kartą buvo nurodoma, kad laikraščio administracijoje galima gauti pirkti „Программа и устав РСДДП“, V. Lenino — „Письма о тактике“, A. Kolontaj — „Кому нужна война“ ir t. t.⁶⁶

Savo ruožtu Lietuvių sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidiniai lietuvių kalba buvo platinami (supirkus juos) ir per Visos Rusijos Vykdomojo Komiteto leidyklos literatūros platinimo skyrius⁶⁷, kurių uždavinys buvo laiku aprūpinti pageidaujama literatūra visoje Tarybų Rusijos teritorijoje gyvenančius darbo žmones. Tuo būdu, Lietuvos pabėgėliai galėdavo įsigyti lietuviškų knygų ir ten, kur nebuvo Lietuvos reikalų komisariato skyrių ir kur lietuviška spauda, gal būt, nebuvo aktyviau platinama.

Didelį vaidmenį, platinant bolševikinę spaudą, atliko ir Lietuvos reikalų komisariato bei bolševikų partijos lietuvių sekcijų bibliotekėlės, kurios buvo aprūpinamos ne tik bolševikiniais leidiniais lietuvių kalba, bet ir naujausia literatūra rusų, lenkų, žydų, baltarusių kalbomis.

Didelis dėmesys buvo skiriamas bolševikinės literatūros platinimui okupuotoje Lietuvos teritorijoje. Tik įsikūręs Lietuvos reikalų komisariatas 1917 m. gruodžio 17 d. Tarybos posėdyje priėmė nutarimą greta 300 egz. Lietuvos pabėgėliams ir 500 egz. kareiviams skiriamas „Tiesos“ dar 500 to paties laikraščio egzempliorių siųsti į Lietuvą⁶⁸, o 1918 m. sausio mėn. buvo nutarta prie Kultūros ir švietimo skyriaus įsteigti specialų biurą, kuris rūpintųsi literatūros siuntimu į Lietuvą⁶⁹. Šis biuras reguliariai sudarinėjo nedideles aktualios literatūros bibliotekėles ir kartu su grįžtančiais pabėgėliais siųsdavo jas į Lietuvą⁷⁰. Ne kartą „Tiesoje“ ir „Komuniste“ buvo kreipiamasi į grįžtančius tėvynėn: „Darbininkų literatūros Lietuvoje didelė stoka. . . Vežkitės senų numerių „Tiesos“ ir „Komunisto“, imkitės su savim kuo daugiausiai knygucių, kurias „Darbininkų knygynėlis“ ir LRK yra išleidę. Galintieji pirkitės; kam nėra lėšų, tasai gaus literatūros veltui. . .“⁷¹

⁶⁴ Zr. Наркомнац, Отчет о деятельности. 1 мая 1917—20 июня 1918. М., 1918, с. 17.

⁶⁵ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1, l. 76.

⁶⁶ Zr. „Tiesa“, 1917, birž. 27.

⁶⁷ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1472, l. 66.

⁶⁸ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1452, l. 17.

⁶⁹ Zr. ten pat, l. 20.

⁷⁰ Zr. CV Istorijos archyvas Leningrade, f. 75, b. 29, l. 177; CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 15—16.

⁷¹ „Komunistas“, 1918, Nr. 4, p. 28.

Lietuvos reikalų komisariatas į pafrontę komandiravo ir savo darbuotojus, kurie organizuodavo šio Lietuvos literatūros pervežimą į Lietuvą bei platino ją vietoje. Pažymėtina, kad bolševikinė literatūra buvo platinama ir kaizerinių kareivių tarpe. Tai rodo tas faktas, kad pafrontės literatūros platintojai prašė Lietuvos reikalų komisariatą į kiekvieną siuntą įdėti po 600—700 egz. literatūros vokiečių kalba⁷².

Didelį dėmesį literatūros gabenimui į Lietuvą bei jos platinimui skyrė asmeniškai V. Mickevičius-Kapsukas. 1918 m. jo užrašų knygutėje rasti siunčiamos į Lietuvą literatūros sąrašai, jų egzempliorių skaičius su asmenų, atsakingų už šios literatūros pervežimą į Lietuvą, parašais⁷³. 1918 m. pabaigoje atvykęs į Vilnių, V. Mickevičius-Kapsukas domėjosi, kaip reguliariai ši literatūra gaunama Vilniuje, kokie paskutiniai „Tiesos“, „Komunisto“, „Pravdos“ ir kitų periodinių leidinių numeriai yra gauti. Būdamas Vilniuje, 1918 m. gruodžio pradžioje jis parašė laišką Lietuvių sekcijų Centro Biurui, nurodydamas jame, kokios literatūros ir kokių būdu reikia artimiausiu metu pristatyti į Lietuvą⁷⁴.

Greta tokio aktyvaus komunistinės literatūros platinimo Lietuvos revoliucinių kuopelių ir pavienių asmenų tarpe Lietuvos reikalų komisariatas galvojo ir apie aktualios literatūros atsargų sudarymą darbui ateityje, kai Tarybų valdžia laimės Lietuvoje. Svarstant šį klausimą 1918 m. lapkričio 13 d. Lietuvos reikalų komisariato kolegijos posėdyje, buvo priimtas nutarimas steigti kaizerinės Vokietijos okupuotoje Lietuvoje legalios literatūros sandėlius ir gabenti ten legalią, aktualią visuomeninę-politinę bei grožinę literatūrą lietuvių, rusų, lenkų ir žydų kalbomis⁷⁵. Visų pirma toks sandėlis turėjo būti suorganizuotas Vilniuje⁷⁶. Pirmąją šios literatūros siuntą buvo pavesta paruošti A. Didžiulytei ir dar vienam asmeniui iki 1918 m. lapkričio 8 d. Šiai literatūrai pirkti iš Lietuvos reikalų komisariato buvo gauta 1258,50 rb.⁷⁷ Archyvinė medžiaga rodo, kad ši suma buvo panaudota knygoms pirkti, tačiau apie tolesnį šios nupirktos literatūros kelią, sandėlių veiklą žinių nerasta. Viena aišku, kad ši literatūra buvo pervežta į Lietuvą ir tarybiniais metais perduota bibliotekoms bei visuomeninėms organizacijoms.

Tuo būdu, 1917—1918 m. Lietuvių sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidžiama literatūra plačiai sklido Lietuvos gyventojų tarpe, mobilizuodama juos į kovą prieš kaizerinius okupantus ir buržuaziją, skatindama juos kovoti už naują, socialistinę santvarką.

1917—1918 m. RKP(b) Lietuvių sekcijų Centro Biuras ir Lietuvos reikalų komisariatas inėš nemažą indėlį į lietuvių komunistinės spaudos istoriją. Jiems rūpinantis, gimė ir surado sau kelią į tūkstančių Lietuvos darbo žmonių širdis žymiausi lietuviškos komunistinės spaudos organai „Tiesa“ ir „Komunistas“, jų dėka Lietuvos liaudis gimtąja kalba galėjo susipažinti su eile K. Markso, F. Engelso, V. Lenino veikalų, aktualiausia literatūra marksizmo-leninizmo teorijos, filosofijos, politinės ekonomijos bei einamojo momento klausimais. Daug dėmesio Lietuvių sekcijų Centro Biuras bei Lietuvos reikalų komisariatas skyrė originalios visuomeninės-politinės bei grožinės literatūros vystymui. Svarbią vietą to meto leidžiamos spaudos tarpe užėmė žymiųjų lietuvių revoliucionierių V. Kap-

⁷² Zr. Lietuvos KP CK Partarchyvas, f. 77, ap. 1., b. 28, l. 11.

⁷³ Zr. ten pat, b. 13, l. 4—6.

⁷⁴ Ten pat, l. 2.

⁷⁵ Zr. Lietuvos KP CK Partarchyvas, f. 77, ap. 1., b. 35, l. 2.

⁷⁶ Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 87, l. 92.

⁷⁷ Ten pat, f. 1318, b. 1478, l. 1—2.

suko, Z. Angariečio darbai. 16 „Darbininkų serijos“ knygųčių, apie 70 Lietuvos reikalų komisariato leidinių, 4 „Vaikų serijos“ leidiniai ir dar nemaža darbų, paruoštų spaudai per vienerius darbo metus,— jau vien kiekybiniu požiūriu neeilinis įvykis lietuviškosios spaudos istorijoje. Jie suvaidino didžiulį vaidmenį, politiškai auklėjant Lietuvos darbo žmones, buriant juos apie Komunistų partiją, organizuojant juos revoliucinei kovai. Šis klausimas ateityje turėtų sulaukti specialios studijos.

Vilniaus Valst. universitetas
Bibliotekinininkystės katedra

Iteikta
1963 m. lapkričio mėn.

P r i e d a s

LEIDINIŲ BIBLIOGRAFIJA

„Darbininko knygnėlis“

Liebcknecht V. Vorai ir musės.—Revoliucijos giesmės. Petrapilis, 1917. 15,1 p. (RSDDP. Petrapilio Lietuvių rajonas. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 1).

Angarietis Z. Mūsų partijos ir jų reikalavimai. [Pagal V. Lenino parašę Z. Angarietis]. Petrapilis, 1917. 15 p. (RSDDP. Petrapilio Lietuvių rajonas. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 2).

Antr. lapo kt. pusėje nurodytas aut.: Z. A.

Janonis J. Tautininkai ir darbininkai. Parašė Vaidilos Ainis. Petrapilis, 1917. 15 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“ Nr. 3).

Kn. taip pat: J. Janonis. Bedarbis. (Eilėraštis).

Ką reiškia „Visų šalių proletarai, vienykitės!“ Petrapilis, 1918. 15 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 4).

Kapsukas V. Trumpa Lietuvos socialdemokratų partijos istorija (1896—1905 m.). D. I. Petrapilis, 1918. 29 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 5).

Jalanskij J. Mūsų pažiūros. Petrapilis, „Rabočee dielo“ sp., 1918. 15 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 6).

Uljanov I. Trys Rusijos revoliucijos laipsniai. Petrapilis, „Rabočee dielo“ sp., 1918. 15 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 7).

Kn. taip pat: J. Janonis. Tremtiniai. (Eilėraštis).

Lafarg P. Buržuazijos patriotizmas. Petrapilis, „Rabočee dielo“ sp., 1918. 16 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“ Nr. 8).

Angarietis Z. Ko nori social-demokratai bolševikai? Petrapilis, „Rabočee dielo“ sp., 1918. 16 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 9).

Militarizmas. Pagal Lukiną. Petrapilis, „Veizbruto“ sp., 1918. 15 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 10).

Kapsukas V. Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės. Petrapilis, „Rabočee dielo“ sp., 1918. 16 p. (RSDDP. Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“ Nr. 11).

Kn. taip pat: Rusijos Tarybų respublikos dekretas.—Valstybės švietimo komisijos nusprendimas 1918 m. vasario 18 d.

Angarietis Z. Nepriklausomybė ir Lietuvos darbininkai. Petrapilis, „Rabočee dielo“ sp., 1918. 31 p. (RKP(b). Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“ Nr. 12).

Kn. taip pat: Janonis J. Ar tu matei? (Eilėraštis).

Kapsukas V. Kaip kunigai rūpinasi darbininkais? Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 29 p. (RKP(b). Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 13).

Janonis J. Praeivis.—Tautos šulas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 15 p. (RKP(b). Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 14).

Prieš antr. aut: Kukutis (Julius Janonis).

Kapsukas V. Kunigai ir caro valdžia. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 44 p. (RKP(b) Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 15).

Angarietis Z. Lietuviai bolševikai Rusijoje (1917 metais). Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 129 p. (RKP(b). Lietuvių sekcijų Centro Biuras. „Darbininko knygnėlis“. Nr. 16).

* * *

Janonis J. Vaidilos Ainio (Juliaus Janonio) eilės. Voronežas, „Lietuvių sp.“, 1918. 36, IV p. (RSDDP. Petrapilio Lietuvių sekcijų Centro Biuras).

Lietuvos reikalų komisariato leidiniai

Lafarg P. Socializmas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 28 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 1).

Kij. Profesinių sąjungų uždaviniai. Versta iš rusų k. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 16 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 2).

Angarietis Z. Laukų darbininkai ir žemė. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 24 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 3).

Kapsukas V. Lietuvos „gelbėtojai“ karo metu. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 69 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 4).

Orlovskij P. Karolis Marksas. Vertė iš rusų k. J. S. [J. Sepetys]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 40 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 5).

Sviderskij B. Darbas ir kapitalas. Pirmutinės žinios iš politinės ekonomijos. Vertė S. Matulaitis. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 49, I p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 6).

Lilina Z. Organizukite moteris! Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 16 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 7).

Lilina Z., Zmonės ir revoliucija. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 20 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 8).

Angarietis Z. Darbininkai ir bažnyčia. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 20 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 9).

Angarietis Z. Imperializmas ir jo pergalėjimas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 31 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 10).

Avizonis P. Sąžinės laisvė. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 19 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 11).

[Sepetys J.] Turtas ir darbas. Pagal Petraškevičių (Strumiliną) parašė J. S.-s. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 70, I p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 12).

Biliūnas J. Apsireikimai iš žemės gyvenimo. 2-asis ištais. leid. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 69, I p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 13).

Prieš antr. aut.: J. Biliūnas (J. Barzdyla).

Angarietis Z. Kryžiečių karai. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 35 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 14).

Prieš antr. aut.: Z. A.

Angarietis Z. Filozofiniai-istorinių pažiūrų keliai ir K. Marksas. Pagal G. Krauzės parašė V. A. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 54 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 15).

Binštok G. O. Internacionalas. Vertė iš rusų k. J. S.-s. [J. Sepetys]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 28 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 16).

[Biržiška V.] Eilės ir proza. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 35, I p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 17).

Prieš antr. aut.: Smutkelis.

Zinovjevas G. Karas ir socializmo krizis. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 87, I p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 18).

Angarietis Z. Tautų klausimas. Medžiaga iš K. Kautskio. D. 1—2. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk.)

D. 1. 66 p. (...Nr. 19).

D. 2. 46 p. (...Nr. 20).

Avizonis P. Gyvybė ir jos atsiradimas ant žemės. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 19 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 21).

Lietuvaitė K. S. Zingsnis prie šviesos. (4 scenų pjesė). Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 27 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 22).

Biržiška V. Apie knygas ir knygynėlius. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 47 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 23).

Avizonis P. Žemė ir žmogus. 2-a patais. laida. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 68 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 24).

Karmeliuk. Du pamokslu. Parašė Karmeliuk. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 15 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 25).

- Panekuk A. Grobio dalybos. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 17 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 28).
- Drg. Leninas, N. (V. I. Uljanovas). [Straipsnių rinkinys]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 20 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 29).
- Oswald W. Gyvybės ratas. Vertė P. Avižonis. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 45, 1 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 51).
- Tremtiniai Rusijoje ir jų „globėjai“ (I. Jaroslavlis). Oficialūs M. Stezevičiaus pranešimai Centro Komitetui l. d. n. d. k. š. [lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 37 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 52).
- Marksas K. ir Engelsas F. Komunistų partijos manifestas. Vertė V. P. [V. Požėla]. K. Kautskio ir autorių prakalbas vertė J. S-ys [J. Sepetyš]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. XXIII, 25 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 53).
- Jasiukaitis K. Apsakos. Kn. 1. Motina. Beprotė. Kareivio pasakojimas. Pas kryžių. Pavasario aukos. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 35 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 54).
- Engelsas F. Seimynos, asmeninės nuosavybės ir valstybės atsiradimas (Nr. 55)*.
- Политический обзор по Сувалкской губ. за 1909 г. Воронеж, Тип. комиссариата по литовским делам, 1918. 31 с. (Комиссариат по литовским делам. № 56).
- Libknechtas V. Mokslas — galybė, galybė — mokslas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. IX, 38 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 57).
- Darbo diena. Vertė iš rusų k. J. S-ys [J. Sepetyš]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp. 1918. 54 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 58).
- Kollontai A. Darbininkė — motina. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 18 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 59).
- Kapsukas V. Ekonominio plėtojimosi keliai. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 27 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 60).
- Prieš antr. aut.: V. K.
- Riule O. Vokiečių mokykla. Kokia ji yra. Vertė J. G. ir A. P. [J. Geniušas ir A. Purėnas]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 50 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 61).
- Политический обзор по Сувалкской губ. за 1903—1904 гг. (Жандармские архивы). Воронеж, Тип. Комиссариата по литовским делам, 1918. 63 с. (Комиссариат по литовским делам. № 62).
- [Angarietis Z.] Materialistinis istorijos supratimas. Medžiaga iš Greilicho. Parašė Z. A. (2-sis leid.). Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 30, 1 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 63).
- Anarchistai [Straipsnių rinkinys]: Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 26 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 64).
- Prieš antr. aut. Bucharinas, Z. A. ir kt.
- Bebelis A. Krikščionybė ir socializmas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 23 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 65).
- Kautskis K. Išsivystymas valstybinės tvarkos vakaruose. Vertė J. Norkus. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 34 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 66).
- Brangumas. Maisto stoka. Spekuliacija. Straipsnių rinkinys: Z. Angariečio, N. Lenino ir kt. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 33 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 67).
- Jasiukaitis K. Apsakos. Kn. 2. Ačiū tau, Viešpatie... Zmogus. Dvarininkas. Tauginas. Tėvas. Kunigėlis. Bulvare. Pamoka. Sautyklė. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 30 p. Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 68).
- Tautų klausimas ir lietuviai bolševikai. [Straipsnių rinkinys]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 62. 1 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 69).
- Prieš antr. aut.: Z. Angarietis, V. Kapsukas ir kt.
- Angarietis Z. Žemės klausimas Lietuvoje. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 31 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 70).
- Luśnia M. Czy teraz niema pańszczyzny? Napisał Michał Luśnia. Woroneż, Druk. Komisarjatu do spraw litewskich, 1918. 31 p. (Wyd-wo Komisarjatu litewskiego przy Komisarjacie ludowym do spraw narodowościowych. Nr. 71).

* Knyga nesurasta. Nurodoma pagal Z. Angariečio knygoje „Tėvynės gelbėtojų“ žygiai“ (Nr. 79) pateiktą Lietuvos reikalų komisariato leidinių sąrašą.

Kunigas Kastantinas Alšauskis. (Iš Kauno gubernatoriaus archyvų). Spaudai prirengė V. Severinas [V. Biržiška]. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 37 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 72).

Angarietis Z. Darbininkai ir karas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 36 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 73).

Liaudininkai. Straipsnių rinkinys Z. A. [Z. Angariečio], V. K. [V. Kapsuko] ir kt. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 53 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 74).

Visiems darbininkams ir bedaliams (Dabartinis momentas). Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 20 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 75).

Angarietis Z. Žmonės ir dievai žmonės valgo. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 15 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 76).

Rusijos Socialistinės Federatinės Tarybų respublikos konstitucija (Pagrindo įstatymas). Paskelbta „Известия Всерос. Центр. Исполн. Комитета“, № 151, liepos 19 d. 1918 m. Voronežas, 1918. 20 p. (Visos Rusijos darb., raudonarm., valstiečių ir kazarų atstovų tarybų Centro Pildomasai komitetas. [Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 77]*).

Kapsukas V. Lietuvos Bresto taikos Tarybos. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 40 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 78).

Prieš antr. aut.: V. Mickevičius-Kapsukas.

Kn. taip pat: Deklaracija, paskelbtoji Rusijos taikos delegacijos kovo 3 d. posėdyje, p. I—XXIII.

Angarietis Z. „Tėvynės gelbėtojų“ žygiai. Vokietijos kostuvai. (Vyriausios Lietuvių Tarybos Rusijoj darbai). Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 48 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 79).

Lietuvių social-patriotai. Z. Angariečio, V. Kapsuko ir kt. straipsnių rinkinys. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918, 57 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 80).

Angarietis Z. Kam žemė turi priklausyti. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 18 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 81).

Bucharinas N. Salin tarptautiniai plėšikai! Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 23 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 82).

Dokumenta Wielkiej rewolucji Rosyjskiej 1917—18 r. Cz. 1—3. Woroneż. Druk. Komisarjatu litewskiego, 1918. (Wyd-wo Komisarjatu litewskiego przy Komisarjacie ludowym do spraw narodowościowych...).

Cz. 1 (...Nr. 83)**.

Cz. 2. 47 p. (...Nr. 84).

Cz. 3 (...Nr. 85)**.

Sandberg A. Pirmoji Gegužės. Socialė drama. Pavesta Pirmosios Gegužės kvietkeleiui. Iš latvių k. vert. Skriaustas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 11 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 86).

Bucharinas N. Pasaulio karo atnašos. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 15 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 87).

Gorteras H. Vokietijos ir Anglijos-Amerikos imperializmas. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 15 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 88).

Avižonis P. Šis tas iš mokslo istorijos. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 37 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 89).

Lunkevičius V. V. Žemės istorija. Vertė L. V.—P. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 90).

Aprašyta iš egzemplioriaus su defektu (be pabaigos), todėl puslapių skaičiai žinomas.

Vagabunda. Judošių maišas (Provokatoriai, šnipai, išdavikai ir t. t.) (Nr. 91)**

Severinas V. Iš darbininkų judėjimo Lietuvoj. (Nr. 92)**.

Bielenin A. Rusijos social-demokratų darbas karo metu. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 18 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 93).

* Knygoje nenurodyta, kad ji išleista Lietuvos reikalų komisariato, tačiau komisariato leidinių sąrašuose ji nurodoma 77-ju numeriu. Zr. Kapsukas V. Lietuvos Bresto taikos Tarybos (Nr. 78).

** Knyga nesurasta. Nurodoma pagal Z. Angariečio knygoje „„Tėvynės gelbėtojų“ žygiai“ (Nr. 79) pateiktą Lietuvos reikalų komisariato leidinių sąrašą.

Leninas V. I. Laiškas Amerikos darbininkams. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 11 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. Nr. 95).

Prieš antr. aut.: N. Leninas.

Marksas K. Piliiečių karas Prancūzijoje. (1870—1871). Vertė K. J. Voronežas. Liet. Kom-to leid., 1918, 16 p.*

„Vaikų knygynėlis“

Mašiotas P. Atlikusios senio pasakos. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 58 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. „Vaikų knygynėlis“, Nr. 17).

Mamin-Sibiriak. Pasakėlė apie mašalaitę. Iš rusų k. vertė S.—J. S-yss [J. Sepetys]. 1. Zvirblis — begėdis. 2. Juodasai. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 28 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. „Vaikų knygynėlis“, Nr. 18).

Geniušas J. Sapnas Velykų naktį.—Paparčio žiedas. Scenos vaizdėliai. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 35 p. (Lietuvių reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. „Vaikų knygynėlis“, Nr. 19).

Didžiulytė A. Musmirės. 2-jų v. scenos vaizdėlis. Voronežas, Lietuvos reikalų komisariato sp., 1918. 47 p. (Lietuvos reikalų komisariato Kultūros ir švietimo sk. „Vaikų knygynėlis“, Nr. 20).

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО БЮРО ЛИТОВСКИХ СЕКЦИЙ ПРИ РКП(б) И КОМИССАРИАТА ПО ЛИТОВСКИМ ДЕЛАМ В 1917—1918 ГОДАХ

В. СТОНЕНЕ

Резюме

Вследствие оккупации Литвы войсками кайзеровской Германии во время первой мировой войны тысячи литовских граждан, ряд учреждений и школ было эвакуировано вглубь России. Здесь, под влиянием революционного движения русского пролетариата, в 1916 году среди литовских беженцев начали возникать свои большевистские организации. Они создавались при местных организациях РСДРП(б) как их составная часть. Осенью 1917 г. литовские организации большевистской партии были реорганизованы в секции при местных организациях РСДРП(б). Для общего руководства этими организациями (называемыми литовскими секциями) было создано Центральное Бюро Литовских секций при Центральном Комитете РСДРП(б) (с марта 1918 г. РКП(б)).

После победы Великой Октябрьской социалистической революции в составе Советского правительства были организованы и национальные органы диктатуры пролетариата — национальные комиссариаты, в том числе и Национальный комиссариат по литовским делам (8 декабря 1917 г.).

Центральное бюро Литовских секций и Комиссариат по литовским делам уделяли большое внимание политическому и культурному воспитанию литовских беженцев, их сплочению вокруг большевистской пар-

* Archyviniai dokumentai rodo, kad Lietuvos reikalų komisariatas šį veikalą ruošė spaudai. Zr. CV Spalio revoliucijos archyvas, f. 1318, b. 1453, l. 7—10.

Knyga nesurasta. Aprašas pateiktas iš P. Freidheimo str. „Karlo Markso veikalų leidimas lietuvių kalba ir jų platinimas“, „Bibliotekų darbas“, 1958, Nr. 2, p. 6.

тии, их вовлечению в активное социалистическое строительство. Большую помощь Центральному Бюро Литовских секций и Комиссариату по литовским делам в политическом и культурном воспитании литовского народа оказывала ими издаваемая большевистская печать.

Центральному Бюро Литовских секций принадлежит заслуга выпуска старейшего и важнейшего органа коммунистической партии Литвы „Tiesa“ («Правда») и теоретического журнала „Komunistas“ («Коммунист»). В 1918 г. в Москве под названием „Lietuvos reikalų komisariato žiniuos“ («Известия комиссариата по литовским делам») издавал свой официальный орган и Комиссариат по литовским делам.

Кроме периодической печати, в 1917—1918 годах в России было издано на литовском языке ряд революционных книг и брошюр. Это 16 названий серии „Darbininko knygynėlis“ («Рабочая библиотечка»), около 70 брошюр из серии изданий Комиссариата по литовским делам и 4 книжки детской литературы из серии „Vaikų knygynėlis“ («Детская библиотечка»). Уже одни эти цифры говорят о большом и напряженном труде издателей. Среди этих изданий следует отметить переводы произведений К. Маркса, Ф. Энгельса, В. И. Ленина, работы видных деятелей революционного движения Лигвы В. Капсукаса и З. Ангаретиса, актуальные брошюры по злободневным вопросам, по вопросам политической экономии, истории революционного движения, атеистическую, научно-популярную литературу и т. д.

Широко распространяемые среди литовских беженцев и населения оккупированной Литвы, эти издания для тысяч литовских рабочих были настоящей школой идейно-политического воспитания, могучим вестником борьбы с оккупантами и националистической буржуазией за новую, советскую жизнь.